

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ

ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ТИББИЁТ АКАДЕМИЯСИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“ДАВОЛАШ ИШИ”

**“ДАВОЛАШ ИШИ ФАНИНИ ЎҚИТИШДАГИ
ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР”**

модули бўйича

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й

М А Ж М У А

Тошкент 2018

Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 201__ йил _____даги _____-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчилар: ТТА, Юқумли касалликлар кафедраси
ассистенти Ж.А.Анваров

Тақризчи: ТТА, Юқумли касалликлар кафедраси
доценти, т.ф.д. Г.К.Худайкулова

Ўқув-услубий мажмуа Тошкент тиббиёт академияси Кенгашининг 201__ йил _____даги _____-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

Мундарижа

ИШЧИ ДАСТУР	5
МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	12
НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	20
АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАР.....	37
КЕЙСЛАР БАНКИ.....	62
МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ	69
ГЛОССАРИЙ	70
АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	71

I ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Дастур мазмуни олий таълимнинг даволаш иши фани бўйича норматив-ҳуқуқий асослари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, махсус фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, технологик тараққиёт ва ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг касбий компетентлиги, глобал интернет тармоғи, мультимедиа тизимлари ўзлаштириш бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришни назарда тутди.

«Даволаш иши фани бўйича илғор хорижий тажрибалар» курсининг мақсади тингловчиларни ҳозирда мавжуд бўлган замонавий таълим инновациялари билан таништириш ва ана шу инновациялар ва технологиялардан маҳорат билан фойдаланиш малакасини шакллантиришдир. Шунингдек ривожланган хорижий давлатларнинг соғлиқни сақлаш тизими хусусиятлари билан таништириш.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Даволаш иши фанлари бўйича илғор хорижий тажрибалар” модулнинг мақсади - тингловчиларни замонавий таълим ва инновацион технологиялар бўйича илғор хорижий тажрибалар ҳақида билимлар, малакалар ва кўникма системасини шакллантириш ва замонавий ўқитиш технологиясини ўқув жараёнида қўллашни ўргатиш.

Модулининг вазифалари:

- терапия, хирургия, тиббий профилактика, педиатрия фанлари бўйича илғор хорижий тажрибалар ўқитишда педагогик фаолият, олий таълимда ўқитиш жараёнинини технологиялаштириш билан боғлиқликда юзага келаётган муаммоларни аниқлаштириш;
- тингловчиларнинг терапия, хирургия, тиббий профилактика, педиатрия фанлари муаммоларини таҳлил этиш кўникма ва малакаларини шакллантириш;
- терапия, хирургия, тиббий профилактика, педиатрия фанлари бўйича илғор хорижий тажрибалар ҳақида маълумотлар бериш;
- даволаш иши фанларни бўйича илғор хорижий тажрибалар муаммоларини ҳал этиш стратегияларини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этишга ўргатиш;
- ривожланган давлатларнинг соғлиқни сақлаш тизими хусусиятлари билан таништириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Даволаш иши фани бўйича илғор хорижий тажрибалар” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- кейс технологияси, графикли органайзерлар, кредит баллик баҳолаш тизими, рейтинг тизими тушунчаси;

- замонавий педагогик технологияларни қўллаш;
- замонавий маъруза турлари ва маърузаларни фаоллаштириш усуллари;
- назорат жараёнини ташкил этиш;
- интерфаол технологиялар ва улардан самарали фойдаланиш ҳақида **билимларга эга бўлиши;**
- маърузаларни фаоллаштириш учун интерфаол маъруза турларини тўғри танлай олиш;
- назорат жараёнини тез ва самарали ўтказа олиш;
- назоратнинг турли шаклларида самарали фойдаланиш;
- интерфаол методларни мақсадли равишда тўғри танлаш ва фойдаланиш **кўникмаларини эгаллаши;**
- талабаларнинг мустақил амалий фаолиятни ташкил этиш;
- кириш ва чиқиш назоратини ташкил этиш эришилган натижаларини таҳлил этиш;
- интерфаол методлардан фойдаланиш **малакаларини эгаллаши;**
- ўз соҳасига оид ахборотни мантиқий блокларга ажратиш ва аниқ, лўнда, тушунарли равишда баён этиш;
- технологик ёндашув асосида таълим ва тарбия жараёнини бошқариш;
- коммуникативликни ва мустақил фаолиятни ташкил этиш юзасидан
- компетенцияларни эгаллаши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Даволаш иши фанини ўқитишдаги илғор хорижий тажрибалар ”
 курси маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усуллари (SWOT тахлили, PRES усули, Т-схема усули, синквейн усули)ни қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги.

Даволаш иши фанида замонавий таълим ва инновацион технологиялар мазмуни ўқув режадаги учинчи блок ва мутахассислик фанларининг барча соҳалари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг умумий тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Даволаш иши фанини ўқитишдаги илғор хорижий тажрибалар ўрганиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим
			жами	жумладан		
		назарий		амалий машғулот		
1	Таълим ва тарбия жараёнларини ташкил этишда хорижий тажрибалар	8	6	2	4	2
2	Ўқув жараёнининг ташкил этишда илғор инновацион таълим технологияларини қўллаш	4	4	-	4	-
3	Илғор ривожланган хорижий давлатлар соғлиқни сақлаш тизими бўйича хорижий тажриба	2	2	2	-	-
	Жами:	14	12	4	8	2

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1 – мавзу: Таълим ва тарбия жараёнларини ташкил этишда хорижий тажрибалар.

Ўқув жараёнини ташкил этиш ва унинг сифатини таъминлаш борасидаги илғор хорижий мамлакатлар таълим тажрибалари ва замонавий ёндашувлар.

2 – мавзу: Илғор ривожланган хорижий давлатлар соғлиқни сақлаш тизими бўйича хорижий тажриба.

Ривожланган илҳор хорижий давлатларда соғлиқни сақлаш тизимининг ўзига хос хусусиятлари, тиббий суғурталаш, давлат ва хусусий соғлиқни сақлаш тиббий муассасаларининг тузилмалари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

1- амалий машғулот: Амалий машғулотларда талабалар (тингловчилар) билимини баҳолашнинг замонавий усуллари.

Амалий машғулотларда тингловчилар талабалар билимини баҳолашнинг замонавий усуллари билан танишадилар ва улар асосида амалий ишларни бажарадилар. Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда кичик гуруҳларга бўлиб ўтказилади. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув ва илмий адабиётлардан, электрон ресурслардан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

2- амалий машғулот: Ўқув жараёнининг ташкил этишда (амалий машғулотлар ва маърузалар) илғор инновацион таълим технологияларини қўллаш.

Амалий машғулотларда тингловчилар талабалар ўқув жараёнини ташкил этиш ва унинг сифатини таъминлаш борасидаги илғор хорижий тажрибалар билан танишадилар ва улар асосида амалий ишларни бажарадилар. Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда кичик гуруҳларга бўлиб ўтказилади. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув ва илмий адабиётлардан, электрон ресурслардан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади. Маъруза турлари, маърузаларни фаоллаштириш учун интерфаол замонавий маъруза турларини ўрганиш.

Ўқитиш шакллари

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Баҳолаш турлари	Максимал балл	Баҳолаш мезони		
			“аъло”	“яхши”	“ўрта”
1	Амалий топшириқлар (SWOT тахлили)	1,0	0,9-1,0	0,7-0,8	0,5-0,6
2	Тест синови	1,5	1,3-1,5	1,1-1,2	0,8-1,0
Жами		2,5	2,2-2,5	1,8-2,1	1,4-1,7

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

SWOT-таҳлил” усули

“SWOT таҳлил” усули биринчи бўлиб 1963 йили Гарвардда бўлиб ўтган илмий анжуманда бизнес-сиёсатшунос профессор Кеннет Эндрюс (инглизча *Kenneth Andrews*) томонидан киритилган бўлиб, асосан иқтисодиёт соҳасида компаниялар ва бизнес лойиҳаларни стратегик режалаш ва баҳолаш учун қўлланилган. Кейинчалик бу усул бошқа соҳаларда ҳам қўлланила бошланди. Тиббиётда эса “SWOT таҳлили” ташхисот ва даволаш усулларини, профилактик чора тadbирлар таҳлилида қулай усул ҳисобланади.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўлларни топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

“SWOT” қисқартмаси қуйидаги инглизча сўзларнинг бош харфидан олинган:

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• хавф ва тўсиқлар

Бундай тахлил орқали талабалар бирор бир усулнинг кучли томонлари билан бирга унинг заиф томонларини ҳам ўрганадилар, бу усул имкониятлари билан унга нисбатан тўсиқлар ва хавфларни тахлил қиладилар.

“SWOT тахлили” ўтказишда 4 та катакли жадвалдан фойдаланилади:

	Ижобий таъсир	Салбий таъсир
Ички омиллар	Strengths (тахлил этилиётган объектнинг кучли томони)	Weaknesses (тахлил этилиётган объектнинг заиф томонлари)
Ташқи омиллар	Opportunities (тахлил этилиётган объектнинг имкониятлари)	Threats (тахлил этилиётган объектга салбий таъсир этувчи ташқи таъсирлар)

Тепадаги иккита катакда тахлил этилаётган усулнинг ёки объектнинг кучли ва кучсиз томонлари ифодаланади ва улар ички омиллар ҳисобланади. Пастдаги иккита катакда тахлил этилаётган объектнинг имкониятлари ва унга нисбатан мумкин бўлган тўсиқ ва хавфлар ифодаланади ва улар ташқи омиллар ҳисобланади.

Намуна: Режали эмлаш хусусиятларини SWOT таҳлилин ушбу жадвалга туширинг.

S - Strengths Кучли томонлари	W – Weaknesses Заиф томонлари
<ol style="list-style-type: none"> 1. Эмлашдан сўнг самарали иммунитет ривожланиши; 2. Касалликлардан химоя; 3. Эпидемияларни олди олиниши; 4. Тезкор профилактикада самарали усул ҳисобланади. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ножўя таъсирлар (аллергик реакциялар, иситмани кўтарилиши ва бошқ.); 2. Травматизация (инъекция соҳаларида).
O – Opportunities Имкониятлар	T – Threats Хавфлар ёки тўсиқлар
<ol style="list-style-type: none"> 1. Поливалент вакциналарни яратилиши; 2. Касалликни даволашга кетадиган харажатлар тежалиши. 3. Режали эмлаш тақвими дастурига киритилган вакциналарни бепул қилиниши; 4. 5 ёшгача бўлган болалар орасида ўлим кўрсаткичини пасайиши 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Иммунизацияга қарши бўлган айрим оқимлар ҳаракатлари; 2. Ота-оналарда иммунизацияга нисбатан ишончсизлик; 3. Режали эмлаш календарига киритилмаган вакциналарнинг нархи қимматлиги; 4. Эмланаётган болада эмлашга қарши кўрсатма борлиги.

“Кейс-стади” технологияси

Кейс – бу аниқ бир вазиятнинг баёнидир (“реал воқеанинг фотолавласи”). Кейс – бу яхлит ахборотли мажмуа.

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади.

Кейс – стади технологияси – ишбилармонлик ўйинларининг ўзига хос кўриниши бўлиб, аниқ вазиятларни таҳлил қилиш, ижодий фикрлаш ва тўғри қарор қабул қилиш кўникмаларини шакллантиришга ёрдам беради.

Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибидан қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ходисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс харакатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

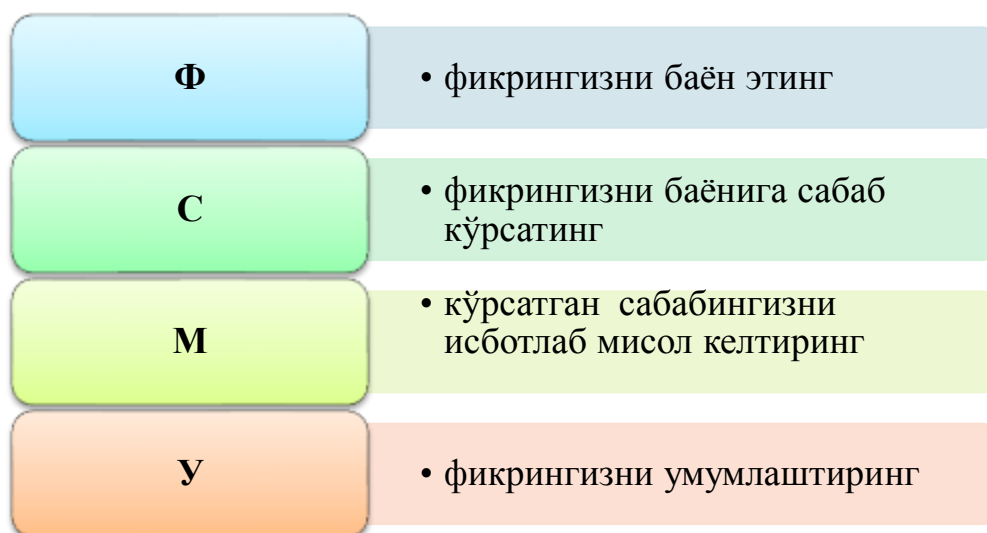
PRES ёки ФСМУ усули

Усулнинг мақсади: Мазкур усул иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий

фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулоти натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

Намуна.

- P (Ф) Соғлом турмуш тарзига риоя қилиш жуда муҳим.
- R (С) Соғлом турмуш тарзига риоя қилганлар касалликка кам чалинади ва узок умр кўради.
- E (М) Текширувлардан маълумки, инсонларда мавжуд касалликларнинг 40-50% соғлом турмуш тарзига риоя қилмаслик натижасида келиб чиқади.
- S (У) Касалликларни олдини олиш мақсадида инсонлар орасида соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб этиш лозим.

“Синквейн” (5 қатор) техникаси

Мақсад – ўрганилаётган объектга характеристика бериш.

Синквейн схемаси:

1–қатор – тушунча;

2-қатор – тушунчани тавсифловчи 2 та сифат;

3-қатор – ушбу тушунча вазифалари тўғрисидаги 3 та феъл;

4-қатор – ушбу тушунча моҳияти тўғрисидаги 4 сўздан иборат гап;

5-қатор – 1-чи қаторда берилган тушунчанинг синоними.

Намуна: Ботулизм касаллигига тузилган “Синквейн”

Ботулизм

Хавfli, захарли

Фалажлайди, оғирлаштиради, ўлдиради

Ботулизмга қарши зардоб даволайди

Захарланиш

“Инсерт” усули

Методнинг мақсади: Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу бўйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу бўйича дастлабки билимлар даражасини ташҳис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
  - ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
  - белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тўғри ва тўлиқ изоҳини ўқиб эшиттиради ёки слайд орқали намоёниш этади;
  - ҳар бир иштирокчи берилган тўғри жавоблар билан ўзининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

III НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1- мавзу: Таълим ва тарбия жараёнларини ташкил этишда хорижий тажрибалар.

Режа:

1. Хорижий давлатлар таълим тизими ҳақида маълумотлар.
2. Ўқув жараёнини ташкил этиш ва унинг сифатини таъминлаш борасидаги илғор хорижий мамлакатлар таълим тажрибалари ва замонавий ёндашувлар.

Таянч иборалар: таълим, педагогик технология, педагог, илғор тажрибалар, таълим методи, таълим оловчи, модератор, тьютор, эдвайзер, фасилитатор.

1.1 Хорижий давлатлар таълим тизими ҳақида маълумотлар

Жанубий Корея таълим тизими

Шарқнинг энг илғор мамлакатларидан бири Жанубий Кореяда тиббиётни ўқитишда энг самарали ва таъсирчан усулидан фойдаланилади. Бундай тарбиянинг асосий маскани сифатида университетлар танланган. Чунки университетда талаба билим олишдан ташқари шахс сифатида ҳам шаклланади.

Юрак нуксонларини ўқитишда интерактив услублар билан берилади. Бу усул АҚШ да пайдо бўлиб саноат корхоналарида конвейерли ишлаб чиқариш кўпайган сари шундай ўргатиш усуллари зарур бўлиб қолдики, ишчилар бир хилда қайтариладиган қўл кўникмаларини иложи борича тез ва мукамал равишда ўрганиб олишлари керак эди. Бу усулда амалий кўникмаларни ¹

---

1. PhungTL, ObleDA, JiaW, BenjaminLE, MihmMCJr, NelsonJS. Can the wound healing response of human skin be modulated after laser treatment and the effects of exposure extended? Implications on the combined use of the pulsed dye laser and a topical angiogenesis inhibitor for treatment of port wine stain birthmarks. Lasers Surg Med. Jan 2015;40(1):1-5. [Medline].

Бу усулда амалий кўникмаларни ўзлаштириш жараёни 4 поғона доирасида кечади. Бу поғоналарнинг номи: «Тушунтириш», «Нима қилиш кераклигини кўрсатиб бериш», «Кўрсатилган тарзда қайтариш», «Машқ қилиш». Яъни амалиёт ўқитувчиси талабаларга аввал кичикроқ бир иш босқичини тушунтириб беради, кейин нима қилиш кераклигини қилиб кўрсатади. Сўнг талаба шу иш босқичини кўрсатилган тарзда қайтариши (имитация қилиши) керак. Талаба қайтариб қилаётган пайтида амалиёт ўқитувчиси хатоларини тўғрилаб туради (мақтайди ёки танқид қилади). Ундан кейин эса шу иш босқичи машқ тарзида талаба уни мукаммал ўзлаштиргунича кўп маротаба қайтарилади.

4 поғона усули доирасидаги ҳаракатлар

1-поғона: Тушунтириш-қизиқтириш (мотивация). Амалиёт ўқитувчиси нима қилиш кераклигини тушунтиради. У талабаларга маълум бир иш босқичи ёки бир кўникмани қўллаш учун керакли барча маълумотларни беради. Амалиёт ўқитувчиси иш босқичларини уларнинг кетма-кетлигида тушунтиради. Талабалар эса амалиёт ўқитувчиси оғзаки тушунтиришларини тинглашади ёки ёзиб олишади.

2-поғона: Нима қилишни кўрсатиб бериш - демонстрация (намойиш). Амалиёт ўқитувчиси тушунтирилган иш босқичи қандай қилиниши кераклигини қилиб кўрсатади, талабалар эса қараб туришади. Одатда амалиёт ўқитувчиси нима қилаётгани ҳақида талабаларга изоҳлар бериб боради. Яъни бу ерда намойиш этиш тушунчаси ҳам ишлатилиши мумкин. Бирор кўникмани 3 марта намойиш қилиниши тавсия этилади. Амалиёт ўқитувчиси намойиш вақтида амалий кўникмани икки хил тезликда намойиш этиши мақсадга мувофиқдир:

1-намойиш: атайин секин тезликда ўтказилади. Ҳар бир босқични алоҳида ва хусусиятларни яхшироқ кўрсатиш ҳамда меҳнат хавфсизлиги қоидаларини тушунтириш учун.

2-намойиш: оддий тезликда ўтказилади. Кўникмани яна бир марта тўла равишда кўрсатиш ва ўқувчиларда «ички суръат» (яъни аниқ

тасаввур) пайдо бўлиши учун. Намойиш қилаётган пайтда амалиёт ўқитувчиси ҳар бир кадамини изоҳлаб боради. Сўнг бевосита инструктаж қисми тугайди.

3-поғона: Кўрсатилган тарзда қайтариш - таклид (имитация).

Талабалар амалиёт ўқитувчиси кўрсатиб берган иш босқичини кўрсатилган тарзда қайтарадилар. Талабалар ишлаётган пайтда амалиёт ўқитувчиси ўз фикрини билдиради, яхши ишни мақтаб ёмон ишни танқид қилади ва нима қилишни яна бир марта кўрсатади.

4-поғона: Машқ қилиш. Ҳар бир талаба иш босқичини кўрсатилган тарзда қайтариб, кўрганидан ва иш босқичини тўғри бажариш бўйича амалиёт ўқитувчисининг изоҳларни тушунганидан кейин, бу иш босқичи кўп маротаба машқ қилинади ва кераклигича яъни мақбул натижага эришилмагунича такрорланади.

Агар иш натижаларининг сифати мақбул натижа стандартига (олдиндан белгиланган сифат мезонларига - аниқ мақсадларга) жавоб берса иш тугатилади. Амалиёт ўқитувчиси бу ерда назоратчи вазифасини бажаради ва талабалар ишини баҳолайди.

Бу 4 поғона усулининг асосий белгилари

- амалиёт ўқитувчиси томонидан бошқарилган назарий ва амалий маълумот бериш даврлари (фазалари) энг бошида туради сўнг эса талабаларнинг ҳаракатлари билан алмашинади;
- талабаларнинг ҳаракатлари амалиёт ўқитувчиси кўрсатиб берган ҳаракатлар доираси билан чекланган;
- талабалар индивидуал ўрганишга (ўзлаштиришга) йўналтириладилар;
- ишни ташкиллаштиришда (иш тартиби) одатда ҳечқандай қўшимча материаллар талаб қилинмайди (амалий кўникма жихозларидан ташқари).

Амалий кўникмаларни ўргатишда бу усул ўзини жуда ҳам яхши оқлади.

Шунинг учун бу усул тиббиёт олий ўқув юрталарида бакалавриатура ва

магистратура талабалар шунингдек клиник ординаторларга амалиётда керакли бўладиган амалий кўникмаларни ўргатишда муҳим ўрин тутади.

Финляндия таълим тизими

Охирги йилларда скандинавия давлатларида олий таълим олиш жуда қулай ва самарали бўлиб қолди. Бундай давлатлардан бири Финляндия давлатидир.

Финляндия таълим тизимида 3 та босқич фарқланади:

- Биринчи босқич – бошланғич таълим: мактабгача ва мактаб таълимини ўз ичига олади;
- Иккинчи босқич – техникумлар ва колледж/гимназиялар;
- Учинчи босқич – олий таълим, институт ва университетларда ўқиш.

Биринчи босқичга болалар 6 ёшдан олинади. Мактабгача таълим босқичида дарс жараёни ўйин тарзида ўтказилади. Хақиқий мактаб таълими эса 7 ёшдан бошлаб берилади. Болалар мактабда 9 йил ўқишади.

Мактабни тугатиб болалар техникумларга ёки колледж/гимназияларга кириб ўқишни давом эттирадилар. Бу таълим босқичида ўрта таълим берилади. Техникумларни тугатган ёшлар, тамомлаган мутахассисликлари бўйича корхоналарда ишлашлари мумкин бўлади.

Колледж/гимназияларни тамомлаган ёшлар кейинчалик ўқишни институт ва университетларда давом эттириш имкони бўлади. Бу таълим босқичи 3-4 йил давом этади.

Ўзбекистон таълим тизими унинг ва афзалликлари

Республика ҳукумати ва Президенти олиб бораётган ижтимоий-иқтисодий сиёсатда мамлакат ҳаётининг барча жабҳаларини ривожлантиришга, айниқса келажак авлодни миллий тикланиш мафқураси руҳида тарбиялашга жуда катта эътибор берилмоқда. Ҳозирги кунда таълим олаётган ёшлар Республикаимизнинг келажакидир. Бу шарафли вазифани бажариш ўқитувчилар зиммасига тушади. Шу сабабли юксак

малакали ўқитувчилар тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш масалаларига катта эътибор қаратилаяпти.

Ҳозирги пайтда таълим тизимини такомиллаштириш орқали ҳар томонлама етук, баркамол, мустақил фикрлашга қодир, иродали, фидоий ва ташаббускор кадрларни тайёрлашга катта эътибор берилмоқда. Бу борада таълим турлари тўғрисидаги мутлақо янги қоидалар ҳаётга жорий этилди. Кадрлар тайёрлаш ва узлуксиз таълим тизимини ислоҳ қилишнинг ҳуқуқий –меъёрий асоси яратилди.

«Таълим тўғрисидаги» ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» қонунлари узлуксиз таълим тизимида юқори малакали кадрларни тайёрлаш, уларда илмий дунёқарашни, меҳнатга ижодий муносабатни таркиб топтириш, уларда юксак меҳнат интизомини шакллантириш вазифасини қўяди.

Президентимиз ўзининг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида” китобида Буюк келажакимизнинг ҳуқуқий қафолати” номли рисоласида шундай деб таъкидлайди: “Тарбиячи устоз бўлиши учун бошқаларнинг ақл-идроқини ўстириш, маърифат зиёсидан баҳраманд қилиш, ҳақиқий ватанпарвар, ҳақиқий фуқаро этиб етиштириш учун, аввало тарбиячиларнинг ўзи ана шундай талабларга жавоб бериши, ана шундай фазилатларга эга бўлиши керак”. Бу тезис ўз навбатида ўқитувчи-тарбиячиларнинг юксак касбий ва шахсий фазилатлар эгаси бўлишини тақозо этади. Шунинг учун ҳам ўқитувчи олдига қўйилган вазифалар ўта мураккаб, масъулиятли ва айни пайтда шарафлидир.

Ривожланган давлатлар сафидан ўринолишни ўз олди гамақсад қилиб қўйган Ўзбекистонимиз,
халқхўжалигининг барчатармоқлари каби таълим соҳасида ҳам илғор технологияларни жорий этиш вазифасини юқори қалити таълим мазмунини жаҳон андозалари даражасига олиб чиқишга ҳаракат қилмоқда.

Бу вазифаларни бажариш таълим тизимида янги техника ва технологиялардан фойдалана оладиган, юксак малакали, рақобатбардош кадрларни тайёрлаш демакдир.

Ўзбекистон Республикаси таълим тизимининг методологик асослари қуйидагилар ҳисобланади.

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни:
3. Ўзбекистон Республикасининг «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги қонуни.

Ўзбекистонда Узлуксиз таълим тизими ўз ичига қуйидагиларни камраб олади:

- мактабгача таълим;
- умумий ўрта таълим;
- ўрта махсус, касб-ҳунар таълими;
- олий таълим;
- олий ўқув юртидан кейинги таълим;
- кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш;
- мактабдан ташқари таълим.

Узлуксиз таълим кадрлар тайёрлаш тизимининг асоси. Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий тараққиётини таъминловчи, шахс, жамият ва давлатнинг иқтисодий, ижтимоий, илмий-техникавий ва маданий эҳтиёжларини қондирувчи устувор соҳадир.

Узлуксиз таълим ижодкор, ижтимоий фаол, маънавий бой шахс шаклланиши ва юқори малакали рақобатбардош кадрлар илдам тайёрланиши учун зарур шарт-шароитлар яратади.

Таълим муассасаларини ҳудудий йўналишга ўтказиш ва таркибий тузилмасини ўзгартириш иши амалга оширилади. Узлуксиз таълим тизимини ривожлантириш ва унинг самарадорлигини баҳолаш мониторинги амалга оширилади.

Узлуксиз таълим тизими учун педагог кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш устиворлиги таъминланади.

Таълимнинг узлуксизлиги шундай маъно берадики, инсон туғилгандан бошлаб токи умрининг охиригача таълим олиш имкониятига эга бўлсин.

Бундай тизим Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида қонуни” да ўз аксини топган.

Германияда таълим тизими

Таъкидлаб ўтиш жоизки Германиянинг бозор иқтисодиётига ўтиш йўли бизнинг Республикамиздагига ўхшаб кетади. Икки Герман давлати бирлашгандан кейинсобиқ Германия Демократик Республикасида таълимни ислоҳ қилиш бўйича олиб борилаётган ишлар ҳам бизнинг шароитимизга маъқул келади.

Германиянинг ҳозирги давр маорифидаги асосий муаммоси собиқ ГДРдаги таълимни бир хил миллий меъёрга солишдан иборатдир.

Аввалам бор шуни таъкидлаш керакки, Германияда таълим давлат ва жамият томонидан ардоқланаётган соҳа бўлиб, у мамлакатнинг иқтисодий жиҳатдан тараққий этган мамлакатлар ичида кучли олтиликка кирган.

Мажбурий таълим 6 ёшдан 18 ёшгача бўлган болаларга тегишли. Бу жараён 12 йил давом этади. Бундан 9 йиллик (баъзи жойларда 10 йил) мактабда тўла ҳафталик ўқишни битиради, кейин ҳунар-техника билим юртида тўла бўлмаган ҳафталик ўқишда ўқийди. Ўқиш давлат мактабларида текин. Мактаб ўқувчиларига ўқув қўлланмаси, асосан дарсликлар бепул берилади. Хусусий мактаблар озроқ. Ўқиш 6 ёшдан бошланиб, 4 йил давом этади (фақат Берлинда 6 йил). Бошланғич мактабдан сўнг ўқитувчилар йўналиш босқичидаги мактабга ўтадилар. Бу ерда 5-6 синф босқичидаги йўналиш мактабларда махсус дастур асосида ўқийдилар. Кейин навбатдаги мактаб типига кўчадилар:

Булар: асосий махсус мактаб реал билим юртлари. Деярли 30% бола асосий мактабга ўтади. 9 ёки 10 йиллик ўқиш тугатилгандан кейин касбий тайёргарликка ўтилади. Махсус мактабларда нуқсонга эга бўлган болалар ўқийди. Реал билим юртлар асосий мактаб ва юқори мактаб ўртасида туради. Қоидага кўра бу ерда ўқиш 6 йил давом этади (5-13 синфгача) ва тўла маълумот бериш билан тугалланади. Билим юртини тугатганлар ўрта махсус ўқув юртига ёки юқори босқичдаги ҳунар-техника мактабига кириб ўқиш ҳуқуқига эга бўлади. Германияда гимназиялар ҳам мавжуд. Улар 5-13 синфларни ўз ичига олади. 11-13 синфлар олий ўқув юртларига тайёрлаш вазифасини ҳам бажаради.

Гимназияни битирганлик ҳақидаги етуклик аттестати олий ўқув юртида ўқиш имконини беради. Германия таълими тизимида ҳунар таълими муҳим аҳамиятга эга чунки юқори малакали ишчиларга бўлган талаб кучлидир. Тўлиқсиз ўрта мактабни битирувчиларнинг (9-10 синфлар) 79%) тўлиқ ўрта мактабни битирувчиларнинг эса 20% ҳунар таълими тизимида билим олишни давом эттирадилар. Аксарият ҳолларда ўқиш муддати 3-3,5 йилни ташкил этади. Ўқиш уч босқичдан иборат бўлиб биринчи йили асосий ҳунар таълими берилади. Бунга ўқитилаётган касбга тааллуқли махсус фанлардан назарий асослаш берилиб йирик корхоналарда амалий машғулотлар ўтказилади. Иккинчи йил давомида махсус ҳунар таълими берилади. Ўқувчининг биринчи йилдан иккинчи йилга ўтиш синов имтиҳонлари ўтказилиб, ўқишни давом эттирувчи ёшлар танлаб олинади. Учинчи йил давомида махсус ҳунар таълими янада чуқурлаштирилиб борилади. Битирув имтиҳонлари махсус комиссия томонидан қабул қилинади. Комиссия аъзолари корхоналарнинг етакчи мутахассислари федерал ерлардаги саноат палатаси ҳунармандчилик палатаси вакилларидан ташкил топади. Ҳунар мактабларининг дипломлари олий ўқув юртларига кириш учун ҳуқуқ бермайди. Бунинг учун 1 йиллик тайёрлов курсларини тугатиш талаб этилади. Ўқишга қабул

қилиш имтиҳонсиз мактаб таълими тўғрисидаги ҳужжатта асосан амалга оширилади.

Олий мактаб ўз-ўзини бошқариш ҳуқуқига эга. Олий ўқув юртини штатдаги ректор ёки бир неча йилга сайланган Президент бошқаради. Ўз-19 ўзини бошқаришда вазифалари аниқ тақсимлаб берилган бир неча гуруҳлар босқичма-босқич иштироки тамойилига амал қилинади. Унинг таркибига профессор-ўқитувчилар, ўқитувчилар, илмий ходимлар ва бошқа ходимлар киради. Талабалар ўқиши эркин ташкил этилган. Кўп сонли ўқув босқичлари билан бирга ўқув режалари таклиф этилади. Ўқишга ҳақ тўланмайди. Агар талаба ёки уларнинг ота-оналари озик-овқат харажатларини кўтара олмаса ўқиш учун молиявий ёрдам кўрсатиш тўғрисидага федерал қонунга кўра улар молиявий ёрдам оладилар. Бу ёрдамнинг ярми стипендияга қўшиб берилса иккинчи ярми қарз тариқасида берилади.

Мамлакатда таълимни ислоҳ қилиш масаласи кўпдан буён муҳокама қилинмоқда, бунда ўқув жараёнини қисқартириш таклиф қилинмоқда. Ҳозир университетларда талабалар 7 йил ўқийди. Улар ўқишга кирганларига қадар корхоналарда бир неча йил ишлашлари ёки бундесверда хизмат қилишни ҳисобга олсак талабалар ҳақиқий меҳнат фаолиятларини анча кеч бошлаётганлигини тушунамиз.

Шуни таъкидлаш лозимки Германия таълими ўзига хос йўналишга жуда мураккаб тизимга эга.

1.2. Ўқув жараёнини ташкил этиш ва унинг сифатини таъминлаш борасидаги илғор хорижий мамлакатлар таълим тажрибалар замонавий ёндашувлар.

Модулли ўқитиш - ўқитишнинг истиқболли тизимларидан бири ҳисобланади, чунки у таълим олувчиларнинг билим имкониятларини ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш тизимига энг яхши мослашгандир. Анъанавий таълимда ўқув мақсадлари педагог фаолияти

орқали ифодаланган яъни билим беришга йўналтирилган бўлса, модулли ўқитишда таълим олувчилар фаолияти орқали ифодаланиб, касбий фаолиятга йўналтирилган бўлади. Модулли ўқитиш технологиясининг анъанавий ўқитишдан фаркли хусусиятларини қуйидаги жадвалда келтирдик. Анъанавий ўқитиш технологиясига асосланган. Модулли ўқитиш технологиясига асосланган • Бир томонга йўналтирилган ахборот. Бир томонлама мулоқот (дарслик ўқитувчи ўқувчи • Ахборот олиш • Хотирада сақлаш Маъносини тушунмаган ҳол да механик тарзда ёдлаш • Фикрлаш ва амалий фаолият орқали таҳсил олишда фаол иштирок этишни рағбатлантириш • Икки томонлама мулоқот • Таҳлил қилиш орқали маълумотни эслаб қолиш • Билим ва кўникмаларни намойиш этиш • Мазмунни тушуниш ва ҳаётга боғлаш Ушбу жадвалнинг таҳлили шуни кўрсатадики, модулли технологияга асосланган таълим анъанавий таълимдан ўқитиш усуллари ва воситалари уни ташкил этиш ва натижалари билан сезиларли фарқ қилади. Модулли ўқитиш таълимнинг қуйидаги замонавий масалаларини ҳар томонлама ечиш имкониятини яратади. - Модул – фаолиятлик асосида ўқитиш мазмунини оптималлаш ва тизимлаш дастурларни ўзгарувчанлиги, мослашувчанлигини таъминлайди; ўқитишни индивидуаллаштириш; - амалий фаолиятга ўргатиш ва кузатиладиган характерларни баҳолаш даражасида ўқитиш самарадорлигини назорат қилиш; - касбга қизиқтириш асосида фаоллаштириш мустақиллик ва ўқитиш имкониятларини тўла рўёбга чиқариш.

Модулли ўқитиш самарадорлиги қуйидаги омилларга боғлиқ: ¹ - таълим муассасасининг моддий-техник базаси; - малакали профессор-ўқитувчилар таркиби даражаси; - талабалар тайёргарлиги даражасига; - кутиладиган натижалар баҳосига; - дидактик материалларнинг ишлаб чиқилишига; - модуллар натижаси ва таҳлилига. Модулли ўқитишда ўқув дастурларини тўла қисқартирилган ва чуқурлаштирилган табақалаш

орқали босқичма-босқич ўқитиш имконияти яратилади. Яъни ўқитишни индивидуаллаштириш мумкин бўлади. Модулли ўқитишга ўтишда кўйидаги мақсадлар кўзланади: - ўқитишнинг узлуксизлигини таъминлаш; - ўқитишни индивидуаллаштириш; - ўқув материални мустақил ўзлаштириш учун етарли шароит яратиш; - ўқитишни жадаллаштириш; - фанни самарали ўзлаштиришга эришиш. Модулли ўқитиш фаннинг асосий масалалари бўйича умумлаштирилган маълумотлар берувчи муаммоли ва йўриқли маърузалар ўқилишини тақозо этади. Маърузалар талабаларнинг ижодий қобилиятини ривожлантиришга қаратилмоғи лозим. Модул амалий ва лаборатория машғулотилари маърузалар билан бирга тузилиши, улар маърузалар мазмунини ўрганиладиган янги материал билан тўлдирилиши керак. Модулни ўқитишнинг самарадорлигини оширишга эришиш учун ўқитишнинг кўйидаги усулларини қўллаш мумкин: - муаммоли мулоқотлар; - эвристик суҳбатлар; - ўқув ўйинлар; - лойихалаш ва йўналтирувчи матнлар ва ҳоказо.

Назорат саволлари:

1. “Даволаш иши фани бўйича илғор хорижий тажрибалар ” тушунчаси қандай маънони англатади?
2. “Даволаш иши фани бўйича илғор хорижий тажрибалар ”нинг мақсади нимадан иборат ва у қандай вазифаларни ҳал қилади?
3. “Даволаш иши фани бўйича илғор хорижий тажрибалар ”нинг объекти ва предметини нима ташкил этади?
4. “Даволаш иши фани бўйича илғор хорижий тажрибалар ”нинг асосий категориялари қайсилар?
5. “Даволаш иши фани бўйича илғор хорижий тажрибалар ” қанай фанлар билан ўзаро алоқадорликда ривожланади?

6. Хорижий тажрибалар шахсни шакллантириш ва ривожлантиришда кандай илмий-тадқиқот методлари қўлланилади?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Phung TL, Oble DA, Jia W, Benjamin LE, Mihm MC Jr, Nelson JS. Can the wound healing response of human skin be modulated after laser treatment and the effects of exposure extended? Implications on the combined use of the pulsed dye laser and a topical angiogenesis inhibitor for treatment of port wine stain birthmarks. *Lasers Surg Med.* Jan 2015;40(1):1-5. [Medline].
2. Sánchez Carpintero I, Mihm MC, Waner M. Laser and intense pulsed light in the treatment of infantile haemangiomas and vascular malformations. *An Sist Sanit Navar.* 2015;27 Suppl 1:103-15.
3. Pence B, Aybey B, Ergenekon G. Outcomes of 532 nm frequency-doubled Nd:YAG laser use in the treatment of port-wine stains. *Dermatol Surg.* May 2015;31(5):509-17. [Medline].
4. Li DN, Gold MH, Sun ZS, Tang AR, Wang HB, Sheng-Kang L. Treatment of infantile hemangioma with optimal pulse technology. *J Cosmet Laser Ther.* 2010 Jun;12(3):145-50.
5. Saafan AM, Salah MM. Using pulsed dual-wavelength 595 and 1064 nm is more effective in the management of hemangiomas. *J Drugs Dermatol.* 2010 Apr;9(4):310-4.
6. Liao M, Zhao J, Chen S, Wei Q, Yin G, Liu Q. Research on laser and photodynamic therapy of skin hemangioma model-comb. *Zhongguo Xiu Fu Chong Jian Wai Ke Za Zhi.* 2008 Dec;22(12):1437-40. Chinese.
7. Greve B, Raulin C. Laser therapy for vascular lesions. *Hautarzt.* 2006 Jun;57(6):537-48; quiz 549. German.

2-мавзу: Илғор ривожланган хорижий давлатлар соғлиқни сақлаш тизими бўйича хорижий тажриба.

2.1. Ўзбекистон Республикасида Соғлиқни сақлаш тизими.

Ўзбекистон Республикасида фуқаролар соғлиғини муҳофаза қилишнинг ҳуқуқий асосларини Ўзбекистон Республикаси конституцияси ва “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги қонуни ҳисобланади. ЎзРнинг “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги қонуни 1996 йил 28 августда қабул қилинган бўлиб, 2 марта ўзгартиришлар киритилган. Биринчи ўзгартириш 1999 йил 15 апрелда, иккинчи ўзгартириш эса 2001 йил 15 май куни.

Фуқаролар сағлиғини муҳофаза қилишнинг асосий тамойиллари:

- Соғлиқни сақлаш соҳасида фуқароларнинг тенг ҳуқуқлиги;
- Аҳолининг барча қатламига тиббиё ёрдамнинг етказилиши;
- Профилактик чора тадбирларнинг устиворлиги;
- Фуқаролар меҳнат қобилиятини йўқотган тақдирда уларни ижтимоий химоялаш;
- Тиббий таълим ва амалиётнинг бирлиги.

Ўзбекистон Республикасида соғлиқни сақлаш тизими давлат ва хусусий тизимларнинг уюшмасидан иборат.

Давлат соғлиқни сақлаш тизимида қуйидагилар кирди:

- Даволаш профилактика муассасалари;
- Илмий тадқиқот марказлари;
- Тиббиёт ва фармацевтика ходимларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш таълим муассасалари;
- Фармацевтик корхоналар ва ташкилотлар;
- Санитария ва профилактика муассасалари;
- Суд-тиббиёт экспертизаси муассасалари;

- Тиббий дори воситалари ва тиббиё жихозлар ишлаб чиқарувчи корхоналар.

Хусусий тизимга эса қуйидагилар киради:

- Хусусий тарзда тиббий ва фармацевтик амалиёт билан шуғулланаётган шахслар;
- Хусусий даволаш ва профилактика муассасалари;
- Дорихоналар;
- Фармацевтик ва тиббий маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи корхоналар ва ташкилотлар.

2.2. Жанубий Корея соғлиқни сақлаш тизими

Корея Республикаси Шимолий Корея, Япония ва Хитой билан чегарадош давлат ҳисобланади. Жанубий Кореянинг пойтахти Сеул шаҳри бўлиб, 14 миллион аҳолиси бор. Жанубий Корея 9 та провинцияга бўлинган бўлиб, 6 та йирик шаҳарлари асосий шаҳарлар ҳисобланади: Пусан, Тэгу, Инчон, Кванджу, Тэджон и Ульсан.

Хозирги кунда Жанубий Корея давлати тиббий туризм ривожланган 10 та давлатлар қаторидан жой олган. Жанубий Кореядаги қарийиб барча клиникалар ва тиббиёт муассасалари энг сўнгги тиббий асбоб ускуналар билан жихозланган, шу билан бирга бу клиникалар халқаро аккредитация сертификатларига эга. Шунинг учун Жанубий Корея тиббиёт бўйича етакчи давлатлардан биридир.

Жанубий Кореядаги энг биринчи клиника америкалик миссионер шифокор Алленом Гораций ташаббуси билан 1885 йилда очилган. 1899 йили эса биринчи корейс тиббиёт университети очилган бўлиб унинг асосчиси ҳам америкалик шифокор Северанс эди. Кейинчалик бу клиника Ёнсе университети қўшилган. Хозирги кунга келиб бу университет Жанубий Кореянинг энг нуфузли ва йирик университети ҳисобланади.

Жанубий Кореядаги биринчи шифохоналар америкаликлар кўмагида очилгани учун ҳам, бу давлатнинг соғлиқни сақлаш тизими ҳам америка соғлиқни сақлаш тизимига жуда ўхшайди. Кореяда соғлиқни сақлаш тизими тиббий суғуртага асосланган.

Тиббий суғуртанинг 3 та тури бор:

1. Давлат суғурта дастури;
2. Хайрия суғурта дастури;
3. Олдиндан ва узок муддатга суғурталаш дастури.

Кореянинг ҳамма фуқаролари давлат суғурта дастурида иштирок этадилар. Бу суғурта тури билан аҳолининг 95-96% қисми қамраб олинган. Хайрия суғурта дастурида эса аҳолининг 3-4% қисми бўлиб, асосан кам тامينланган ва ишсизлардан ташкил топган. Тиббий суғурта учун ишлаётган фуқаронинг йиллик ёки ойлик маошидан 5,08% қисми тиббий суғурта учун ушлаб қолинади.

Кореядаги шифохоналар ва клиникалар бу давлатнинг тиббий хизматининг асосий бўғини ҳисобланади. Стационар шароитда даволаниш қиммат бўлганлиги учун кўпчилик шифохонага ётмасликка ҳаракат қилади. Бундай шифохоналар таркибида тезкор тиббий ёрдам бўлимлари бўлиб, бу бўлимларда энг зарурий бўлган биринчи ёрдам кўрсатилади. Ундан ташқари бу шифохоналарда маълум турдаги амбулатор ёрдам ҳам кўрсатиди. Аммо клиникалар асосан ихтисослаштирилган стационар даволаш учун мўлжалланган.

Қарийиб бача корейс шифохоналарида PACS электрон тизими ишлайди. Бу тизим бемор маълумотларини, текширув натижаларини ҳамма босқичларини электрон тарзда жамлайди, узатади ва архив маълумотлари сифатида сақлайди.

Хар бир бемор учун электрон касаллик тарихи очилади, кейинчалдик эса бемор тўғрисидаги барч маълумотлар, текширув натижалари, хулосалар,

тавсиялар йиғилади. Беморларга махсус карточка берилади, ушбу карточкада беморнинг барча маълумотлари электрон шаклда корейс тилида, инглиз тилида ёки рус тилида бўлади. Бу карточка фақатгина ушбу бемор текширувдан ўтган ва даволанган шифохонага ўтади.

Шифохона ва клиникаларда барча жараёнлар компьютерлаштирилган, рўйхатхонадаги электрон навбатдан бошлаб врач хонасигача. Ҳеч ким тушунарсиз ёзилган қоғозлар билан қийналмайди. МРТ ва КТ текширув натижалари пленкаларга чиқарилмайди, барча натижалар электрон тарзда тақдим этилади.

Кореяда шифохоналар қуйидагича турларга бўлинади:

Университет қошидаги клиникалар;

Университетга алоқаси бўлмаган клиникалар;

Хусусий клиникалар;

Давлат клиникалари;

Кўп тармоқли шифохоналар;

Ихтисослаштирилган шифохоналар.

Университет қошидаги клиникалар. Бундай клиникаларда илм ва амалиётнинг ўзига хос уйғунлиги мужассамдир. Одатда клиникалар бирор бир тиббий факультет ёки университет қошида очилган бўлади. Бу турдаги клиникларда нафақат амбулатор ёки стационар тиббий ёрдам кўрсатилади, шу билан бирга бундай муассасаларда тиббиёт соҳасида илмий изланишлар олиб борилади ва талабаларга тиббий билим берилади.

Университетга алоқаси бўлмаган клиникалар. Университет қошида ташкил этилмаган клиникаларда ҳам сифатли ва малакали тиббиё хизмат кўрсатилади ва бундай клиникалар Жанубий Кореянинг энг яхши 5

та клиникаси орасидан жой олган. Мисол учун Samsung ва Asan клиникалари.

Кўп тармоқли шифохоналар. Бундаё шифохоналарда бир нечта бўлимлари ва марказлари бўлади. Масалан Северанс шифохонаси таркибида онкология илмий текшириш маркази, отоларингология клиникаси, стоматология клиникаси, юрак қон-томир маркази, болалар шифохонаси ва реабилитация марказлари бор.

Ихтисослаштирилган шифохоналар. Номидан ҳам маълум бундай шифохоналарда тиббиётнинг у ёки бу соҳаси бўйича чуқур хизмат кўрсатилади. Бу сохалар ортопедия, стоматология, офтальмология, пластик жаррохлик бўлиши мумкин, ёки фақат аёллар ёки болалар касалликларига мўлжалланган шифохоналар.

Масалан, Уридыл шифохонаси умуртқа поғонаси ва бўғимлар касалликларини ташхислаш ва даволаш учун ихтисослашган, Чеил ва Миз Меди шифохоналари эса аёллар ва болалар касалликларини ташхислаш ва даволаш учун ихтисослашган.

Аккредитация клиник по стандарту JCI. Аккредитация JCI- это международная оценка уровня качества медицинского учреждения, созданная некоммерческой организацией JCAHO (объединенная комиссия по аккредитации медицинских учреждений США) и пользуется во всем мире наивысшим доверием.

Чтобы получить признание JCI необходимо пройти детальное тестирование на уровень качества в 14 областях обслуживания (по 1214 предметам), учитывая весь процесс лечения начиная с момента поступления пациента в больницу, с целью предоставления ему безопасного и высококачественного медицинского обслуживания.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Амалий машғулотларда тингловчилар талабалар билимини баҳолашнинг замонавий усуллари.

ECTS - European Credit Transfer and Accumulation System

ECTS — кредит балларни йиғиш ва ўтказиш Европа тизими — талабаларни бир курс ёки программани якунида талаба томонидан берилган программа ўзлаштирилганлигини баҳоловчи тизимдир.

Бу тизимдаги баҳолаш Болония декларациясини қабул қилган Европадаги 48 та давлатда қўлланилади. Биринчи бўлиб Болония декларацияси 1999 йил 19 июлда Европадаги 29 та давлатлар томонидан имзоланган ва ECTS тизими олий таълим муассасаларида талабаларни баҳолаш учун тавсия этилган. Хозирги кунда қуйидаги давлатлар ушбу декларацияга имзо чекиб, ягона Европа таълим тизимига аъзо бўлган:

1999 йили – Австрия, Бельгия, Болгария, Буюк Британия, Венгрия, Германия, Греция, Дания, Ирландия, Исландия, Испания, Италия, Латвия, Литва, Лихтенштейн, Люксембург, Мальта, Голландия, Норвегия, Польша, Португалия, Румыния, Словакия, Словения, Финляндия, Франция, Чехия, Швейцария, Швеция, Эстония. 2001 йили – Кипр, Турция, Хорватия. 2003 йили – Албания, Андорра, Босния ва Герцеговина, Ватикан, Македония, Россия, Сербия, 2005 йили – Озарбайжон, Арманистон, Грузия, Украина, Молдова, 2007 йили – Черногория, 2010 йили – Қозоғистон ва 2015 йили – Беларусь давлатлари аъзо бўлган.

Болония жараёнининг асосий вазифалари:

1. Давлатларда бир бирига мос келадиган дипломларни жорий этиш орқали хар бир иштирокчи давлатнинг битирувчиси иш топишида бир хил имкониятга эга бўлиши;
2. Икки босқичли олий таълим тизимини яратиш (бакалавриатура ва магистратура);
3. Аъзо давлатлар олий таълим муассасаларида универсал баҳолашни жорий этиш - кредит балларни йиғиш ва ўтказиш Европа тизими (ECTS - European Credit Transfer and Accumulation System).
4. Талабалар бир ОТМ дан бошқа ОТМ га ўтишида бўладиган муаммоларни бартараф этиш.

Бу тизимда бир ўқув йили 60 ECTS-кредит баллига тенг бўлиб, соатларда 1500-1800 ўқув соатини ташкил этади. Бакалавр даражасини олиш учун талаба 180 дан 240 гача ECTS-кредит балларини йиғиши керак. Магистр даражасини олиш учун эса бу баллар йиғиндиси 300 ECTS-кредит баллари бўлиши керак.

- 1 кредит балли - 36 соатга тенг;
- Ўқув йили 34 хафта ёки 51 кредит баллига тенг;
- Сессия вақти 6 хафтани ташкил этади ёки 9 кредит баллга тенг;
- Жами бир ўқув йилида талаба 40 хафта ўқийди бу эса 60 кредит баллга тенг.

Талабанинг ўқув юкламасига маъруза тинглаш, семинарларда катнашиш, докладлар тайёрлаш, рефератлар ёзиш, курс лойихасини тайёрлаш кабилар киради.

ECTS-кредит баллар тизимида талбалар билими қуйидагича баҳоланади:

- **А «Аъло»** - курснинг назарий қисми тўлиқ ўзлаштирилган, ҳамма амалий кўникмалар хатосиз ва камчиликларсиз бажарилган, барча топшириқлар камчиликсиз бажарилган, ва барча бажарилган вазифалар максимал баҳоланган.
- **В «Жуда яхши»** - курснинг назарий қисми тўлиқ ўзлаштирилган, ҳамма амалий кўникмалар хатосиз ва камчиликларсиз бажарилган, барча топшириқлар камчиликсиз бажарилган, ва бажарилган вазифалар айримлари максимал баҳога яқин баллар билан баҳоланган.
- **С «Яхши»** - курснинг назарий қисми тўлиқ ўзлаштирилган, амалий кўникмаларни бажаришда айрим хато ва камчиликлар бор, барча топшириқлар бажарилган аммо камчиликлари бор, ва бажарилган вазифалар айримлари ўртача баҳога яқин баллар билан баҳоланган.
- **Д «Қоникарли»** - курснинг назарий қисми қисман ўзлаштирилган, амалий кўникмаларни бажаришда айрим хато ва камчиликлар бор, барча топшириқлар камчиликлари билан бажарилган, бажарилган вазифалар айримлари ўртача баҳога яқин баллар билан баҳоланган.
- **Е «Ўртача»** - курснинг назарий қисми қисман ўзлаштирилган, айрим амалий кўникмалар ўзлаштирилмаган, топшириқлар бажарилмаган ёки камчиликлари билан бажарилган, бажарилган вазифалар айримлари минимал баҳога яқин баллар билан баҳоланган.
- **Ғх «Шартли қоникарсиз», қайта топшириш имконияти билан** - курснинг назарий қисми қисман ўзлаштирилган, амалий кўникмалар ўзлаштирилмаган, топшириқлар бажарилмаган ёки камчиликлари билан бажарилган, бажарилган вазифалар айримлари минимал баҳога яқин баллар билан баҳоланган.
- **Ғ «Қоникарсиз», қайта топшириш имкониятисиз** - курснинг назарий қисми қисман ўзлаштирилган, амалий кўникмалар

ўзлаштирилмаган, топшириқлар бажарилмаган ёки кўпол камчиликлари билан бажарилган.

Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими. ЎзРнинг “Таълим тўғрисида”ги ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги қонунларига ҳамда, ЎзР Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 16 августдаги 343-сон “Олий таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарорига, ЎзР Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2009 йил 11 июндаги 204-сонли “Олий таълим муассасаларида талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида”ги буйруғига, 2010 йил 25 августдаги 333-сонли, 2013 йил 13 декабрдаги 470-сонли ва 2014 йил 26 декабрдаги 14-сонли буйруқлари ва Низомларига мувофиқ ТТА талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизимини тартибга солади.

Рейтинг тизимининг асосий мақсади:

- Таълим сифатини бошқариш орқали рақобатбардош кадрлар тайёрлашга эришиш,
- Талабаларнинг фанларни ўзлаштиришида бўшлиқлар ҳосил бўлишини олдини олиш, уларни аниқлаш ва бартараф этишдан иборат.

Рейтинг тизимининг асосий вазифалари

1. Талабаларда Давлат таълим стандарти ва малака талабларига мувофиқ тегишли билим, кўникма, малакалар шаклланганлиги даражасини назорат қилиш ва таҳлил қилиб бориш;

2. Талабалар билими, кўникма ва малакаларини баҳолашнинг асосий тамойиллари: Давлт таълим стандартига асосланганлик, аниқлик, ҳаққонийлик, ишончлилик ва қулай шаклда баҳолашни таъминлаш;
3. Фанларнинг талабалар томонидан тизимли тарзда ва белгиланган муддатларда ўзлаштирилишини ташкил этиш ва тахлил қилиш;
4. Талабаларда мустақил ишлаш кўникмаларини ривожлантириш, ахборот ресурслари манбаларидан самарали фойдаланишни ташкил этиш;
5. Талабалар билимини холис ва адолатли баҳолаш ҳамда унинг натижаларини вақтида маълум қилиш;
6. Талабаларнинг фанлар бўйича комплекс ҳамда узлуксиз тайёргарлигини таъминлаш;
7. Ўқув жараёнини ташкилий ишларини компьютерлаштиришга шароит яратиш.

Назорат турларини ташкил этиш. Назорат турлари, уни ўтказиш ва мезонлари кафедра мудири тавсияси билан олий таълим муассасасининг (факультет) ўқув-услугий кенгашида муҳокама қилинади ва тасдиқланади ҳамда ҳар бир фаннинг ишчи ўқув дастурида машғулот турлари билан биргаликда кўрсатилади;

Назорат турлари:

1. Жорий назорат. Талабанинг фан мавзлари бўйича билим ва амалий кўникма даражасини аниқлаш ва баҳолаш усули. Жорий назорат турлари: оғзаки сўров, тест ўтказиш, суҳбат, назорат иши, уй вазифаларини текшириш, коллоквиум ва шу каби бошқа шакллар.

2. Оралиқ назорат. Семестр давомида ўқув дастурининг тегишли бўлими тугалланганидан кейин талабанинг билим ва амалий кўникма даражасини аниқлаш ва баҳолаш усули. ОНнинг сони ва шакли ўқув фанига ажратилган умумий соатлар ҳажмидан келиб чиққан ҳолда 36

соатдан 72 соатгача 1 та, 72 соатдан кўп бўлса 2 та ОН ўтказилиши мумкин. Оралиқ назорат турлари: ёзма, оғзаки, тест, ОТКС (ОСКЭ).

3. Якуний назорат. Семестр якунида муайян фан бўйича назарий билим ва амалий кўникмаларни талабалар томонидан ўзлаштириш даражасини баҳолаш усули. Якуний наора асосан таянч тушунча ва ибораларга асосланган тушунча ва ибораларга асосланган ёзма ёки ОТКС шаклларида ўтказилади. Таълим йўналиши ва мутахассисликлари хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда академия Кенгаши қарори асосида кўпи билан 40% фанларда ЯН бошқа шалларда (оғзаки, тест ва бошқ.) ўтказилиши мумкин.

Баҳолаш тартиби ва мезонлари. Хар бир фан бўйича талабанинг жорий, оралиқ, якуний назоратлари ва семестр давомидаги ўзлаштириш кўрсаткичи 100 баллик тизимда бутун сонлар билан ифодаланади; Ўзлаштириш кўрсаткичи назорат турлари бўйича қуйидагича тақсимланади:

- Якуний назоратга – **30 балл**
- Жорий ва оралиқ назоратга 70 балл (фаннинг хусусиятидан келиб чиқиб, **70 балл** кафедра томонидан ЖН ва ОН га тақсимланади).

Фаннинг хусусиятига кўра ЯН 2 босқичда (оғзаки, ёзма, тест ёки ОТКС) ўтказилиши мумкин. Бунда хар бир босқичга 15 балдан ажратилади, хар бир синов 100 баллик тизимда баҳоланади ва 55 балл ўтиш бали этиб белгиланади.

Мисол: Юқумли касалликлар фани бўйича назорат турлари тақсимланиши (даволаш факультети 6 курс учун): Фан учун ажратилган соат – **82 соат**.

1. **ЖН – 50 балл** (оғзаки сўров, тест ўтказиш, суҳбат, назорат иши, уй вазифаларини текшириш ва шу каби бошқа шакллар);

2. **ОН-1 – 10 балл** (оғзаки сўров – билетлар асосида), **ОН-2 – 10 балл** (оғзаки сўров – вазиятли масалар ва синдромал графиклар асосида);
3. **ЯН-1 – 15 балл** (ОТКС – объектив тизимлаштирилган клиник синов – 20 кадам), **ЯН-2 – 15 балл** (тест – тест марказида). **Жами – 100 балл.**

Талабанинг фан бўйича ўзлаштириш кўрсаткичини назорат қилишнинг наъмунавий мезонлари:

86-100 балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим

- Хулоса ва қарор қабул қилиш
- Ижодий фикрлай олиш
- Мустақил мушоҳада юрита олиш
- Олган билимларини амалда қўллай олиш
- Мохиятини тушуниш
- Билиш, айтиб бериш
- Тасаввурга эга бўлиш

71-85 балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим

- Мустақил мушоҳада юрита олиш
- Олган билимларини амалда қўллай олиш
- Мохиятини тушуниш
- Билиш, айтиб бериш
- Тасаввурга эга бўлиш

55-70 балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим

- Мохиятини тушуниш
- Билиш, айтиб бериш
- Тасаввурга эга бўлиш

Қуйидаги холда талабанинг билим даражаси **0-54 балл** билан баҳоланиши мумкин

- Аниқ тасаввурга эга бўлмаслик
- Билмаслик

Наъмунавий мезонлар асосида муайян фандан жорий ва оралик назоратлар бўйича аниқ мезонлар ишлаб чиқилиб, кафедра мудири томонидан тасдиқланади ва талабаларга эълон қилинади. Наъмунавий мезонларга мувофиқ мутахассислик фанлар бўйича таянч олий таълим муассасалари томонидан якуний назорат учун баҳолаш мезонлари ишлаб чиқилиб, олий таълим муассасаси Илмий-услубий кенгаши томонидан тасдиқланади ва турдош олий таълим муассасаларига етказилади.

Талабанинг фан бўйича бир семестрдаги рейтинги қуйидагича аниқланади:

$$R_1 = V \times O^1 / 100$$

Бу ерда:

V – семестрда фанга ажратилган умумий ўқув юкламаси (соатларда);

O¹ – фан бўйича ўзлаштириш даражаси.

Мисол: Талаба Ахмедов А.А. – 75 балл тўплади, юқумли касалликлар фани ўқув юкласи 172 соат. $R_1 = 172 \text{ соат} \times 75 \text{ балл} / 100 = 129$. Демак талаба Ахмедов А.А.нинг рейтинги 129 ни ташкил этди.

Фан бўйича жорий, оралиқ ва якуний назоратларнинг ҳар бирига ажратилган баллнинг 55 фоизи саралаш балл этиб белгиланади; Бунда жорий ва оралиқ назоратларнинг ҳар бирига ажратилган баллнинг 55 ва ундан юқори фоиздаги баллни тўплаган талабалар ушбу фан бўйича якуний назоратга киритилади.

Назорат турларини ўтказиш муддати. Оралиқ ва якуний назорат турлари календарь тематик режага мувофиқ деканат ёки ўқув бўлими томонидан тузилган рейтинг назорат жадвали асосида ўтказилади; Якуний назорат семестрнинг охириги 2 ҳафтаси мобайнида ўтказилади. Цикл (модул) асосида ўқув жараёни ташкил этилган фанлардан амалий машғулот ва маърузалар тугаши билан якуний назорат жадвалга мувофиқ ўтказилади; Жорий ва оралиқ назоратларда саралаш баллидан кам балл тўплаган, узрли сабабларга кўра назоратларда қатнаша олмаган талабага қайта топшириш учун, навбатдаги шу назорат туригача, сўнгги жорий ва оралиқ назоратлар учун якуний назоратгача бўлган муддат берилади; Касаллиги сабабли дарсларга қатнаша олмаган ҳамда белгиланган муддатларда жорий, оралиқ ва якуний назоратларни топшира олмаган талабаларга факультет декани фармойиши асосида, ўқишни бошлаганидан сўнг икки ҳафта муддатда қайта топширишга рухсат берилади. Семестр якунида фан бўйича жорий, оралиқ ва якуний назорат турларининг ҳар бири бўйича саралаш баллидан кам балл тўплаган талаба академик қарздор ҳисобланади; Академик қарздор талабаларга семестр тугаганидан кейин қайта ўзлаштириш учун бир ой муддат берилади; Шу муддат давомида фанни ўзлаштира олмаган талаба факультет декани тавсиясига кўра белгиланган тартибда ректорнинг буйруғи билан талабалар сафидан четлаштирилади.

Талабанинг рейтинги унинг билими, кўникмаси ва малакаси даражасини белгилайди; Талабанинг семестр ёки курс бўйича умумий рейтинги барча фанлардан тўпланган рейтинг баллари йиғиндиси орқали аниқланади; Талабалар умумий рейтинги хар бир семестр ёки ўқув йили якунлангандан сўнг эълон қилинади; Диплом иловаси ёки академик маълумотномани деканат томонидан расмийлаштиришда фан бир неча семестр давом этган бўлса, рейтинглар йиғиндиси олинади.

Назорат саволлари:

1. Болония таълим тизими тушунчаси.
2. Болония жараёнининг асосий вазифалари?
4. Болония декларацияси қачон қабул қилинган?
5. ECTS-кредит баллар тизимида талбалар билими қандай баҳоланади?
6. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳоланининг рейтинг тизими нима?
7. Рейтинг тизимининг асосий мақсади?
8. Рейтинг тизимининг асосий вазифалари?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Phung TL, Oble DA, Jia W, Benjamin LE, Mihm MC Jr, Nelson JS. Can the wound healing response of human skin be modulated after laser treatment and the effects of exposure extended? Implications on the combined use of the pulsed dye laser and a topical angiogenesis inhibitor for treatment of port wine stain birthmarks. *Lasers Surg Med.* Jan 2015;40(1):1-5. [Medline].
2. Sánchez Carpintero I, Mihm MC, Waner M. Laser and intense pulsed light in the treatment of infantile haemangiomas and vascular malformations. *An Sist Sanit Navar.* 2015;27 Suppl 1:103-15.
3. Pence B, Aybey B, Ergenekon G. Outcomes of 532 nm frequency-doubled Nd:YAG laser use in the treatment of port-wine stains. *Dermatol Surg.* May 2015;31(5):509-17. [Medline].
4. Li DN, Gold MH, Sun ZS, Tang AR, Wang HB, Sheng-Kang L. Treatment of infantile hemangioma with optimal pulse technology. *J Cosmet Laser Ther.* 2010 Jun;12(3):145-50.
5. Saafan AM, Salah MM. Using pulsed dual-wavelength 595 and 1064 nm is more effective in the management of hemangiomas. *J Drugs Dermatol.* 2010 Apr;9(4):310-4.
6. Liao M, Zhao J, Chen S, Wei Q, Yin G, Liu Q. Research on laser and photodynamic therapy of skin hemangioma model-comb. *Zhongguo Xiu Fu Chong Jian Wai Ke Za Zhi.* 2008 Dec;22(12):1437-40. Chinese.
7. Greve B, Raulin C. Laser therapy for vascular lesions. *Hautarzt.* 2006 Jun;57(6):537-48; quiz 549. German.

2-амалий машғулот: Ўқув жараёнининг ташкил этишда илғор
инновацион таълим технологияларини қўллаш

Ишдан мақсад: Тингловчиларга даволаш фани бўйича тадқиқотлар ва уларни ўтқозиш, таълим ва тарбия жараёнларини ташкил этишда хорижий тажрибалар ўрни.

Масаланинг қўйилиши: тингловчилар гуруҳларда топшириқни ечишади.

Лойиҳалаш усули

Лойиҳа усули йўналтирувчи матн усули билан чамбарчас боғлиқ чунки йўналтирувчи матн усули ишлаб чиқарилганлиги-нинг сабаби лойиҳалар устидаги ишларда пайдо бўлган муаммоларни ҳал қилиш бўлган.

Йўналтирувчи матн усули бугунги кунда шундай соҳаларда қўлланилмоқдаки у ерда ҳеч қандай лойиҳа ҳақида гап кетмайди. Лекин лойиҳа усули хусусан лойиҳалар билан ишлашни ўрганиш ўзлаштиришни кучайтириш мақсадида такоммилаштирилди.

Ҳозирги кунда бу иккита усулни бир биридан қуйидаги нуқтаи назардан фарқлашади:

Лойиҳа усулининг концепцияси фирма ва кичик корхоналарнинг малакали ишчи-мутахассисларга қўйилган замонавий талабларига тўлароқ жавоб бериш мақсадида такомиллаштирилади. Чунки бугунги кунда меҳнат бозори нафақат юқори даражада таълим олган ишчи-мутахассис ва хунармандларни талаб қилмоқда. Бу ишчи-мутахассислардан ўз касб-хунари бўйича билим-кўникмаларидан ташқари ижтимоий ва шахсий компетенциялар соҳасига тегишли шахсий қарашларга эга бўлишлари талаб қилинмоқда. Бундай компетенциялар эса аффеktiv компетенциялар соҳасига тегишли компетенциялардир. Бу дегани мутахассислар ўз касб-

хунарларига оид билим-кўникмалардан ташқари мисол учун куйидаги қобилиятларга эга бўлишлари лозим: ташаббус кўрсатиш; муаммоларга систематик ёндашиш; қарорларни мустақил қабул қилиш; мосланувчан бўлиш; бирор муаммони ўзи ҳал қилиш; доим малакасини оширишга истагини кўрсатиш; ҳамкорликка тайёр ва маъсулиятли бўлиш. Пойдевор квалификациялар замонавий меҳнат шароитларида якка тартибда ишлашда ҳам бошқалар билан биргаликда фаолият шаклларида ҳам талаб қилинади. Бунинг сабаблари - бетўхтов ривожланиб бораётган янги технологиялар саноат ва хунармандлик корхоналарининг ишлаб чиқариш жараёнларида юз берган Лойиҳа усулининг мақсади шуки унда талабалар бу квалификацияларни кейинчалик амалиётда яъни ишга кирганларидан кейин эмас балки касб-хунар таълими доирасида ўрганиб олишларидир. Шунинг учун ҳам бу квалификацияларни касбий малака билан биргаликда иложи борича теппа-тенг ривожлантириш лозим. Лойиҳа усули хусусан «SIEMENS AG» (Сименс) корхонасида кенг кўламда ва яхлитлик нуқтаи назардан такоммиллаштирилди ва унга бу ерда «Projekt- und transferorientierte Ausbildung» (қисқартмаси РЕТРА) деган ном берилди яъни «Лойиҳаларга ва мавжуд билимларни янги вазиятда қўллашга қаратилган таълим». куйидаги мавзулар айнан шу концепцияга асосланган ҳолда таърифланади. Бу усулнинг хусусияти шуки ҳар хил ҳужжатлар ва формулалар ишлатилиши керак. Негаки улар лойиҳа давомида барча поғоналарни қайд этиш учун ва лойиҳа ишини таққослаш имконияти учун керакдир. Бу ҳужжатлар ва формулалар амалиёт ўқитувчиси томонидан ўқитувчиларга тўлдириш учун берилиши лозим. Керакли ҳужжатлар ва формулалар қандай ва қанча бўлиши ҳар бир лойиҳа хусусиятлари асосида белгиланиши лозим. Лекин бу талабалар баъзи бир уларга керак бўлган ҳужжатларни ўзлари ишлаб чиқаришлари ҳам мумкин. Ҳар ҳолда керак бўладиган ҳужжатлар ва формулалар бу:

- лойиҳа (чизмалар электросхемалар);
- лойиҳага тегишли топшириқлар таърифи;

йўналтирувчи саволлар «Маълумот йиғиш»дан бошлаб - лойиха ишининг барча 6 даври (фазалари) бўйича;

Ўқув мақсадлар хақида маълумотлар (Режалаштириш варағи - шу жумладан танланган пойдевор квалификациялар таърифи);

ишлаш тартиби бўйича формула;

вазифаларни тақсимлаш бўйича формула;

иш режаси формулаи;

баҳолаш варағи формулаи;

назорат протоколлари формулаи;

инструментлар рўйхатлари ўлчаш воситалари рўйхатлари ёрдамчи материаллар рўйхатлари;

Лойиха усули доирасидаги ҳаракатлар.

Лойиха усули бутун амалий таълим жараёни доирасида қўлланиши мумкин. Бунинг учун зарур шарт-шароит лойиҳалар борлиги; лойиҳалар қуйидагича бўлиши керак:

1) Аниқ чекланган топшириқ масалан бирор нарсани режалаштиришдан бошлаб то сифат текширишгача ишлаб чиқариш ёки бирор электросхемани оптималлаштириш ишлаш тартибининг таърифи билан бирга;

2) Ўқитувчилар нуқтаи назаридан топшириқ мураккаб бўлиши ва у талабалардан мавжуд билимларини бошқа вазиятларда қўллай олишни талаб қиладиган топшириқ бўлиши керак; талабалар қийинчиликларни ҳал қилишлари ва мавжуд билимларидан ташқари бошқа билим-кўникмаларини ишлатишга мажбур бўлишлари керак;

3) Ўзлаштирилган квалификациялар ҳар хил ўқув жойларда шундай бириктирилиши мумкинки янги топшириқ бажарилиши мумкин бўлади - режа асосида ва иложи борича мустақил ҳаракатланиш талаб қилинади.

Лойиха (лотинча: *proiectum* - олдинга ташлаб юборилган нарса) ўрганишга хизмат қилиши назария билан амалиётни боғлаши корхонада учрайдиган бирор иш жараёнига таалуқли бўлиши талабалар томонидан иложи борича мустақил режалаштира олиннадиган ва талабалар томонидан чекланган бир доирада мустақил равишда ташкиллаштиришни ва амалга ошира оладиган бўлиши лозим. Бунда талабалар ўзларининг касбий равишда муаммони ечиш ва ҳамкорлик усуллари ва стратегияларини ишлаб чиқариш имкониятларга эга.

Таълим доирасида лойиха мисол учун бирор инструмент ёки ускуна ёки унинг бир қисми бўлиши мумкин. Автомеханик бўлмоқчи бўлган талабалар учун лойиха мисолига бирор моторни тузатиш ёки сантехниклар учун бирор нарсани ўрнатиш бўлиши мумкин. Лойиха бу доим бир топшириқ бўлиб унинг натижаси «оддий» бир маҳсулот бўлади. Лекин «лойиха» деганда ҳар доим жисмоний бир «маҳсулот» тушунилмайди чунки кўплаб шундай фаолият турлари борки уларга бундай таъриф тўғри келмайди.

Масалан электриклар учун бирор бузуқ электр занжирни тузатиш ҳам лойиха бўлиши мумкин. Офис-менеджерлик соҳасида эса барча ишларни лойихага айлантириш мумкин. Агар бу ишлар яхлит ҳарактерга эга бўлса ва ўлчаниладиган натижага олиб келса масалан бухгалтерия учун мўлжалланган компьютер дастурини ўрнатиш ва ҳоказо.

талабалар одатда вазифаларни ўзаро тақсимлаб лойиха гуруҳи сифатида бутунлай мустақил равишда режалаштиришдан бошлаб то амалга ошириш ва хулоса чиқаришгача биргаликда ишлашади. Топшириқ берилган вақтидан бошлаб то унинг ечилишигача амалиёт ўқитувчиси талабаларни мустақил равишда ўрганишга жалб этиб туриши лозим. Амалиёт ўқитувчиси 43 ўрганиш жараёнини назорат қилади ва систематик равишда бошқаради; у фақат жуда керак бўлган ҳолда жараёнга аралашishi мумкин холос.

Лойиха усулининг асосий мақсади шуки бир томондан топшириқни бажариш учун керакли барча билимлар ва кўникмалар жараён давомида ўрганилишидир. Бошқа томондан эса топшириқни ечиш усули доим танланган пойдевор квалификацияларни бирдан ривожлантиришга мўлжалланган бўлишидир.

Лойиха ишини тайёрлашда йўналтирувчи матн усули каби амалиёт ўқитувчиси қуйидаги вазифаларни бажариши лозим:

Амалиёт ўқитувчиси

- лойиха иши учун бирор мисолни белгилаши
- лойиха топшириқларини ишлаб чиқариши,
- лойиха ишини ўқув жадвалига киритиши,
- лойиха қандай ўтишини ўйлаб чиқиши ва топшириқни талабаларнинг имкониятларига мослаштириб уларнинг топшириқни бажара олишларини таъминлаши,
- талабаларни лойиха иши билан таништириши ва уларни ишига аралашмасдан кузатиб туриши лозим.

Лойиха усулининг амалга оширилиши йўналтирувчи матн усули каби мукамал ҳаракатланиш моделига асосланади:

Лойиха

1. Маълумот йиғиш
3. Қарор қабул қилиш
6. Хулоса чиқариш
2. Режа тузиш
4. Амалга ошириш
5. Текшириш

Маълумот йиғиш. Бу давр (фаза) учун амалиёт ўқитувчиси аввал бир неча материал ва ҳужжатларни тайёрлаши лозим:

- лойиха (чизмалар электросхемалар);
- лойихага тегишли топшириқлар таъриффи;

□ маълумот йиғишга оид йўналтирувчи саволлар;

□ ўқув мақсадлар ҳақида маълумотлар (шу жумладан танланган пойдевор квалификациялар);

Лойиҳа талабаларга чизмалар ёки электросхемалар шаклида бериб кўйилади. қўшимча сифатида топшириқ таърифи ҳам берилади.

Сўнг амалиёт ўқитувчиси талабаларни йўналтирувчи саволлардан фойдаланиб топшириқ таърифини таҳлил қилишга жалб этади. талабалар мустақил равишда дарслик жадвалли китоблар шахсий ёзувлари тарқатма материаллар асосида маълумот йиғишади. Бундан ташқари улар бошқа техник саволлар қўлланиши мумкин бўлган иш тартиби босқичлари иш поғоналари инструментлар ва керакли иш материалларга оид ҳужжатлардан фойдаланишлари мумкин.

Амалиёт ўқитувчиси талабаларга техник чизмаларни фойдаланишга беришидан мақсад улар шу чизмалар асосида муҳим қисмларни чизиб олишади ва ўз иш ҳужжатларига кўчириб олишади.

Сўнг талабалар ҳам ўз навбатида лойиҳа ишлаш тартибининг таърифини тузишлари лозим. Шу равишда улар лойиҳанинг бориши ва сифати учун муҳим бўлган асосий ўзаро алоқаларни алоҳида иш поғоналарини қайси поғонада ва қайси вақтда оралиқ назорат ўтказилишини ва ҳоказоларни аниқлашади.

Режалаштириш. Сўнг талабалар мустақил равишда иш режасини тўлдиришади. Иш режаси уларга формула сифатида берилиши мумкин. Бу режада иш босқичлари уларнинг технологик кетма-кетлигида материал инструментлар ёрдамчи воситалар ва ҳоказо режалаштирилиши лозим.

Бу ерда ҳам лар йўналтирувчи саволларни қўллаб ўзларининг шахсий ёзувларидан масалан назарий дарсда қилинган ёзувларидан фойдаланишади.

ўқитувчилар ўзлари ҳам шундай режа лойиҳасини ишлаб чиқаришлари мумкин. Бу нарса таълимнинг олдинги босқичида амалга

оширилиши ёки бажармаслиги мумкин. Негаки иш режаси - бу берилган топшириқни бажариш учун керакли босқичлар кетма-кетлигининг таърифидир. Лекин иш режаси бирор иш жараёнининг бир қисми бўлиши ҳам мумкин. Иш режасида технологик босқичлар ва улар учун ажратилган вақт керакли инструментлар ва ускуналар ҳамда меҳнат ҳафсизлигига оид чора-тадбирлар ҳақида маълумотлар ҳам кўрсатилиши ҳам мумкин.

Иш режаси билан бир вақтнинг ўзида бир неча ҳар хил кичик гуруҳларда «қисман лойиҳа»лар устида ишлайдиган талабалар орасида вазифалар тақсимланишини ва сифат назорати режалаштириш мумкин.

Қарор қабул қилиш. талабалар амалиёт ўқитувчиси билан биргаликда режалаштириш даврида (фазасида) юзага келган натижаларни муҳокама қилишади. Амалиёт ўқитувчиси бу дискуссияни модераторлик йўлида ва «пинванд» доскасини ишлатиб ўтказиши мумкин. Бундай равишда ҳар хил ечимлар бир бири билан таққосланади ва энг яхши вариант танлаб олинади.

Бу иш пайтида кичик гуруҳлар аъзолари ҳам аниқ белгиланади. Уларнинг вазифаси бутун лойиҳанинг қисман топшириқларини ҳал қилиш бўлади.

Амалга ошириш. талабалар иш топшириғини иш режаси асосида мустақил равишда бажаришади.

Улар яқка тартибда ёки кичик гуруҳларда ишлашлари мумкин.

Амалиёт ўқитувчиси жараёни назорат қилиб туради пойдевор квалификациялар ривожланишини таҳлил қилади ва назорат натижаларини махсус «Назорат протоколи»га ёзиб қўяди.

Бу протоколда талабаларни баҳолаш мезонлари бўлиши лозим. Бу мезонлар тегишли пойдевор квалификацияларни ҳисоблаб аниқлашни кўрсатади. Пойдевор квалификациялар деганда бу мисол учун мулоқот қобилиятлари ҳамкорлик маъсулиятга онгли муносабат ва мустақиллик каби қобилиятлар бўлиши мумкин.

Пойдевор квалификациялар ривожланиши бир неча поғоналарда кўрсатилган бўлиши мумкин. Бу поғоналар талабалар бу квалификацияларга қай даражада эришганларини кўрсатади.

«PETRA» концепциясида пойдевор квалификациялар ривожланиш даражасининг 4 поғонаси фарқланади:

Репродукция поғонаси. талаба янги мазмунларни ўрганиб олади масалан тақлид қилиш орқали ва ўрганган нарсасини амалиёт ўқитувчиси бошчилигида бевосита қўллаш олади.

Реорганизация поғонаси. талаба энди асосий кўникма ва билимларни ўзлаштириб олди ва муайян топшириқларга нисбатан ҳаттоки узокроқ вақт ўтганидан кейин ҳам қўллаш олади.

Мавжуд билимларни бошқа вазиятда қўллаш поғонаси. Талаба ўрганиб олган билимларини керак бўлса бироз ўзгартириб ишлатади ва уларни ўзгарган ва янги вазиятларда қўллаш олади.

Муаммони ҳал қилиш поғонаси. Талаба шундай топшириқларни бажарадики, бу топшириқларда у эски ва янги билимларини бир бирига қўшиб ишлатади. У сабаб ва оқибат орасидаги ўзаро алоқаларини аниқлай олади систематик равишда ривожлантира олади баҳолашни ҳамда танлашни билади янги ва ижодий ечимларни топа олади.

Бу 4 поғона пойдевор квалификацияларни режалаштириш пайтидаёқ инобатга олинади. Амалиёт ўқитувчиси ўзининг «Назорат варағи»га шундай индикаторларни яъни нишонларни киритиши мумкинки улар унга бирор поғона эришилганлигини кўрсатиб туришади.

Текшириш. талабалар ўз иш натижаларини ўзлари текширишади (масалан иш натижаларини сифат мезонлари асосида баҳолаш ва баҳоларни махсус «Назорат варағи» ёки «Баҳолаш варағи»да қайд этишади).

талабалар бир-бирининг натижаларини текширишга ҳам жалб этилади. (Бошқаларни баҳолаш).

Инструктор натижаларни махсус «Хулосалар варағи» да қайд этади ва ўзининг «Назорат баённомаси» асосида хулосалар чиқаради.

Хулоса чиқариш. талаба ва амалиёт ўқитувчиси иш жараёнини ва натижаларини биргаликда якуний суҳбат давомида таҳлил қилишади (асл кўрсаткичларни норма кўрсаткичлари билан таққослаш; норма кўрсаткичларига эриша олмаганлик сабаларини аниқлаш. Кейинги сафар нималар яхшироқ қилиниши лозим?).

Бунинг учун амалиёт ўқитувчиси «Назорат протоколи» ҳамда «Хулосалар протоколи»дан фойдаланади.

Лойиҳа усули доирасидаги ташкилий шакллар.

Амалий таълимни «Лойиҳа усули»ни қўллаш орқали амалга ошириш учун 3 хил ташкилий шакллар қўлланади. Бу ташкилий шакллар пойдевор квалификациялар ривожланишига маълум равишда кўмаклашишади:

□ мустақил режалаштирилган индивидуал иш гуруҳда режалаштирилган индивидуал иш гуруҳда бажариладиган иш. Ташкилий шакллар ва пойдевор квалификациялар орасидаги ўзаро алоқа яққол ва тушунарли чунки мустақил режалаштирилган индивидуал иш пайтида индивидуал шахсиятга оид ва касбий компетенциялар (иш топшириғини ўзи ташкиллаштириш ва амалга ошириш қобилиятлари мустақиллик ва шахсий жавобгарлик чидамлилик ва ҳоказо) ривожланса гуруҳда режалаштирилган индивидуал иш ҳамда гуруҳда бажариладиган иш пайтида эса ижтимоий ва касбий компетенциялар (мулоқот ва ҳамкорлик қобилияти режалаштириш ва қарор қабул қилиш қобилияти жамой жавобгарликни англаш ва бошқа қобилиятлар) ривожланишига хисса қўшишади. Мустақил режалаштирилган индивидуал иш: Ўқувчига лойиҳа хужжатлари берилгандан кейин у ўз лойиҳасини режалаштиради бутунлай шахсий жавобгарликда индивидуал равишда ишлаб амалга оширади ва натижаларини ўзи таҳлил қилади. талабалар орасида ҳеч қандай мулоқот юзага келмайди. Гуруҳда режалаштирилган индивидуал иш: Гуруҳга лойиҳа хужжатлари берилгандан кейин гуруҳ талабалари биргаликда

«Маълумот йиғиш - Режалаштириш - Қарор қабул қилиш» босқичларини амалга оширишади. Ундан кейин эса ҳар бир талаба индивидуал равишда ишлаб ўз лойиҳасини амалга оширади. Яъни режалаштириш пайтида у бошқалар билан биргаликда жавобгарликни ўз зиммасига олади лекин амалга ошириш пайтида шахсий жавобгарликни ўз бўйнига олади.

Гуруҳда бажариладиган иш: Гуруҳга лойиҳа ҳужжатлари берилгандан кейин гуруҳ талабалари биргаликда умумий режани тузишади. Сўнг лойиҳа бир неча «қисман лойиҳа»ларга бўлинади ва уларни бир-бирига боғловчи касбий бўғинлар гуруҳда келишиб олинади. Деталли режалаштиришни эса ҳар бир ўқувчи ўзи амалга оширади. Сўнг ҳар бир талаба ёки кичик гуруҳ ўзининг қисман лойиҳасини тузади. Бу ҳолда уларнинг ҳаммаси қисман лойиҳаларни ишлай оладиган яхлит лойиҳага бирлаштириш учун биргаликда жавоб беришади.

Эвристик ўқитиш методи.

Эвристик ўқитиш методини қўллашда ўқитувчи ўқувчилар билан ҳамкорликда ҳал этилиши зарур бўлган масалани аниқлаб олади. Ўқувчилар эса мустақил равишда таклиф этилган масалани тадқиқ этиш жараёнида зарурий билимларни ўзлаштириб оладилар ва унинг ечими бўйича бошқа вазиятлар билан таққослайди. Ўрнатилган масалани ечиш давомида ўқувчилар илмий билиш методларини ўзлаштириб тадқиқотчилик фаолиятини олиб бориш кўникмаси тажрибасини эгаллайдилар.

Таълим жараёнида тадқиқотчилик ўқитиш методини қўллашда ўқитувчи ва ўқувчилар томонидан қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

Ўқитувчи фаолиятининг тузилмаси ўқувчи фаолиятининг тузилмаси - ўқувчиларга ўқув муаммосини таклиф этиш;

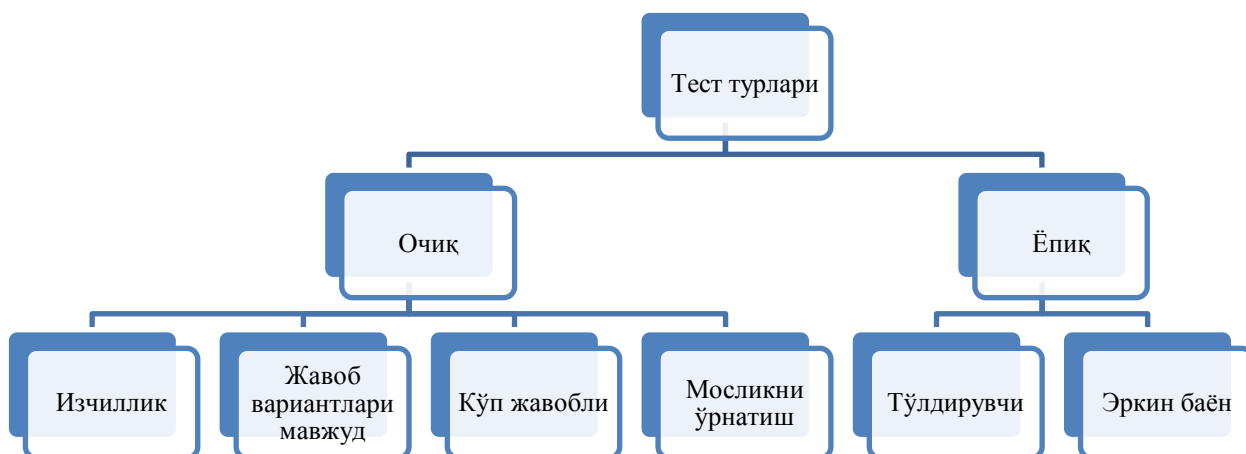
- ўқувчилар билан ҳамкорликда тадқиқот масаласини ўрнатиш;

- ўқувчиларнинг илмий фаолиятини ташкил этиш - ўқув муаммолари моҳиятини англаб олиш;
- тадқиқот муаммосини ўқитувчи ва ўқувчилар билан биргаликда ўрнатишда фаоллик кўрсатиш;
- уларни ечиш усулларини топиш;
- тадқиқий масалаларни ечиш усулларини ўзлаштириш

Эвристик методи ўқитувчилардан ижодий хусусият касб этувчи юқори даражадаги билиш фаолиятини ташкил эта олиш кўникма ва малакаларига эга бўлишни тақозо этади. Бунинг натижасида ўқувчилар мустақил равишда янги билимларни ўзлаштира оладилар. Улар одатда юқори синф ўқувчиларининг ўзлаштириш даражаларини ҳисобга олган ҳолда 64 маълум ҳолатларда қўлланилади. Ушбу методлардан бошланғич синфларда фойдаланиш амалиётчи-ўқитувчиларнинг фикрларига кўра бир мунча мураккаб ҳисобланади. Бироқ узлуксиз таълим тизимида шахсга йўналтирилган таълимни фаол жорий этишга йўналтирилган ижтимоий ҳаракат амалга оширилаётган мавжуд шароитда ушбу йўналишдаги лойиҳаларни тайёрлаш ўзига хос долзарб аҳамиятга эга бўлиб бормоқда.

Шунга қарамасдан бу тасниф мактаб амалиётида бирмунча кенг тарқалган ва педагогик ҳамжамият томонидан эътироф этилган.

Баҳолаш- таълим жараёнининг маълум босқичида ўқув мақсадларига эришилганлик даражасини олдиндан белгиланган мезонлар асосида ўлчаш, натижаларни аниқлаш ва таҳлил қилишдан иборат жараёндир. Assessment назорат тури - инсонни реал психологик хусусиятлари ва табиатини илмий баҳолаш имконияти. Таълим натижаси - баҳолаш йўналишига кўра тестлар:

- психологик
- педагогик
- интеллект даражасини аниқлашга қаратилган тестлар
- касбий лаёқатни аниқлашга қаратилган тестлар.

Тип ва шаклига кўра:

- очик типдаги тестлар: бир тўғри жавобли, бир неча тўғри жавобли тестлар;
- мутаносиблик тести.

Назорат саволлари:

- 1.** Даволаш ишифанларини ривожлантириш жараёнлари.
- 2.** Даволаш иши фанларини ўқитиш жараёнида инновацияни роли.
- 3.** Замонавий педагогик технологиялар орқали хирургия фанларини ўқитишни лойиҳалаш.
- 4.** Музокара (дискуссия) ўтказишнинг бта босқичини айтинг.
- 5.** Гуруҳли музокаранинг 3та устун томонини айтинг.
- 6.** Жаҳон педагогик технологияларни қандай турлари бор?
- 7.** Педагогиканинг илмий-тадқиқот методлари.
- 8.** Замонавий педагогик технологиялар орқали мутахассислик фанларини ўқитишни лойиҳалаш.
- 9.** Ахборот – коммуникация технологиялари воситаларидан таълим жараёнида фойдаланишнинг истиқболли йўналишлари ва келажаги.
- 10.**Музокара (дискуссия) ўтказишнинг бта босқичини айтинг.
- 11.**Гуруҳли музокаранинг 3та устун томонини айтинг.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Phung TL, Oble DA, Jia W, Benjamin LE, Mihm MC Jr, Nelson JS. Can the wound healing response of human skin be modulated after laser treatment and the effects of exposure extended? Implications on the combined use of the pulsed dye laser and a topical angiogenesis inhibitor for treatment of port wine stain birthmarks. *Lasers Surg Med.* Jan 2015;40(1):1-5. [Medline].
2. Sánchez Carpintero I, Mihm MC, Waner M. Laser and intense pulsed light in the treatment of infantile haemangiomas and vascular malformations. *An Sist Sanit Navar.* 2015;27 Suppl 1:103-15.
3. Pence B, Aybey B, Ergenekon G. Outcomes of 532 nm frequency-doubled Nd:YAG laser use in the treatment of port-wine stains. *Dermatol Surg.* May 2015;31(5):509-17. [Medline].
4. Li DN, Gold MH, Sun ZS, Tang AR, Wang HB, Sheng-Kang L. Treatment of infantile hemangioma with optimal pulse technology. *J Cosmet Laser Ther.* 2010 Jun;12(3):145-50.
5. Saafan AM, Salah MM. Using pulsed dual-wavelength 595 and 1064 nm is more effective in the management of hemangiomas. *J Drugs Dermatol.* 2010 Apr;9(4):310-4.
6. Liao M, Zhao J, Chen S, Wei Q, Yin G, Liu Q. Research on laser and photodynamic therapy of skin hemangioma model-comb. *Zhongguo Xiu Fu Chong Jian Wai Ke Za Zhi.* 2008 Dec;22(12):1437-40. Chinese.
7. Greve B, Raulin C. Laser therapy for vascular lesions. *Hautarzt.* 2006 Jun;57(6):537-48; quiz 549. German.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

“Кейс-стади” технологияси

1 – топшириқ

1-гурӯҳ.

1. Қўл ва оёқ ишемик синдроми касаллиги нима?
2. Лериш синдроми таснифини гапириб беринг.
3. Сабабини айтиб беринг.

Ҳолат муаммоси ҳақида жадвал тўлдиринг

Муаммо тури	Ҳолат муаммаларини туғилиш сабаблари	Муаммони етиш йўллари

2- гурӯҳ

1. Ўткир ишемик синдромини қандай клиник белгиларини биласиз?
2. Қандай консерватив даволаш усулларини биласиз?
3. Қайси ҳолатларда оператив даволаш ўтказилади ва тактикаси нимадан иборат?

Ҳолат муаммоси ҳақида жадвал тўлдиринг

Муаммо тури	Ҳолат муаммаларини туғилиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари

2 - топширик

“Т-чизма” жадвал тўлдириш

Лериш синдромни келиб чиқиш сабаблари?	Шифокор оёқларда шиш ва оғриқлар пайдо бўлса қандай касаллик тўғрисида ўйлаш мумкин?

Кейс билан ишлаганда баҳолар кўрсаткичи мезони

Аудиторияда ишлаганда баҳолар кўрсаткичини мезони

Гуруҳ рўйхати	Фаол гуруҳ мак. 10 б	Ахборот иллюстриацияси мак. 30 б	Тўлиқ ва аниқ жавоблар мак. 10 б	Ҳаммаси мак. 50 б
1				
2				

50-48 баллар – аъло, 46- 38 баллар – яхши, 34- 36 баллар – қониқарли
34-32 қониқарсиз, 31 ва пасти – ёмон

Талабалар жребия асосида саволларни танлайди кейин 3 дақиқа тайёрланади ва ҳар биттаси ўзи танлаган саволга жавоб беради. Имконият туғилса бир-бирини тўлдиради ёки жавобларга ўқитувчи тўлдиради.

Карточка №1. Артерия кон томири касалликларига учраган беморларни диспансер ҳисобида кўзатиш.

Беморни клиник кўриш:

- 1) Оёқларда оғриқ ва шишлар пайдо бўлиши.
- 2) Оёқларда гиперпигментация пайдо бўлиши.
- 3) Оёқда трофик ўзгаришлар аломатлари
- 4) Оқсоқлик.

Анамнез йиғиш:

Касалликнинг сабаблари

Касалликнинг ривожланиш вақти
 Олган даволар дориларнинг турлари.
 Давонинг самараси.
 Қайталаш сони.
 Лаборатория текшируви.
 Умумий қон ва сийдик таҳлили.
 Текширув усулларини қўллаш.
 Оёқларни кўздан кечириш.
 Пальпация ва томирлар аускультацияси.
 Оёқларни ҳажмини ўлчаш.
 Функционал синамаларни ўтказиш
 Қон томирларини УТТ усуллари

Касалликни шакли ва асоратига қараб шифокорнинг тактикаси.

- Оёқ ва қўл ишемик синдроми касаллиги компенсатор даврида, асорати бўлмаса оддий профилактик тавсиялар берилади..
- Оёқ ва қўл ишемик синдроми касаллигини асоратлари кузатилса махсус ихтисослаштирилган муассасага юборилади..

№	Баҳо	аъло	яхши	қониқарли	қониқарсиз	ёмон
	Ўзлаштириш%	100%- 86%	85%- 71%	70-55%	54%-37%	36% ва пасти
2	Кейс-усул					

3.3 Вазиятли масалалар ва тестлар

Топширик №1.

66 ёшли бемор 50 метр юргандан сўнг ўнг болдир соҳасида оғриқлар пайдо бўлди, хатто ёз пайтида оёқ музлаб кичик юриш масофасида оғриқлар кузатилади. Кўрикда: ўнг оёқ кафти ва болдир пастки учлиги ўнг оёққа караганда оқарган ва пайпасланганда совуқроқ. Ўнг оёқда пульс фақат сон артериясида суст аниқланади. Ўнг ёнбош артериясида яққол систолик шовқин эшитилади. Бемор умумий аҳволи қониқарли, хотираси сустлашуви ва зўриқиш вақтида вақти-вақти билан юрак соҳасида оғриқ ҳис қилади.

Ташхиси. Текшириш. Тактикаси.

Жавоб эталони:

№	Жавоблар	Макс. балл	Тулик жавоб	Қониқарсиз жавоб
1	Бемор иккала оёғида облетирацияловчи атеросклероз мавжуд			
2	Беморда ўнг ёнбош артерияси стенози ва ўнг сон артерияси окклюзияси бор			
3	ЮИК, зўриқиш стенокардияси ва мия кон томирлари склерози			
4	Текширув: УТТ доплерография, ангиография			
5	Беморга реконструктив жарроҳлик амалиёти (эндартерэктомия, протезлаш ёки шунтлаш)			

Топширик №2.

Бемор 69 ёшда, клиникага мурожат этишдан 2 кун илгари ўнг оёқда тўсатдан кучли оғриқ пайдо булган. Текширув натижасида беморда ЮИК, хилпилловчи аритмия, ўнг оёқда III-V даражали ишемиянинг клиник кўриниши аниқланади.

Сизнинг ташхисингиз, бу ҳолатда ангиография қилиш керакми? Беморга қандай даво чораси кўрсатилган?

Жавоб эталони:

№	Жавоблар	Макс. балл	Тўлик жавоб	Қониқарсиз жавоб
1	Ўнг оёқнинг ўткир артериал тутилиши, III-V даражали ишемия			
2	ЮИК, хилпилловчи аритмия			
3	Бу ҳолатда ўнг оёқдаги ўзгаришлар орқага қайтмайдиган хусусиятга эга			
4	Аортоартериография ва эмболэктомияга кўрсатма			
5	Ўнг оёқ ампутацияси жарроҳлик амалиёти, антикоагулянтлар, юрак препаратлари ва симптоматик даво кўрсатилган			

Топширик №3

Бемор 68 ёшда клиникага эпигастрал ва киндикдан чапроқдаги оғриқларга шикоят қилиб тушди. Текширилганда қорин бўшлиғида ўрта линиядан бир оз чапроқда пульсацияловчи ҳосила аниқланади. Аускультация қилинганда: сон артерияларига узатилувчи аниқ систолик шовқин эшитилади. Юрак тонлари бўғиқлашган, аорта устида II-тон акценти эшитилади. АКБ 160/90, пульси 92.

Сизнинг ташхисингиз, текширув этаплари, даво тактикаси

№	Жавоблар	Макс. балл	Тўлиқ жавоб	Қониқар сиз жавоб
1	Атеросклеротик артериал гипертония			
2	Қорин аортаси аневризмаси			
3	Қорин бўшлиғи обзор рентгенографияси			
4	УТТ, аортография			
5	Қорин аортасини протезлаш амалиёти			

Топширик №4

Бемор 26 ёшда клиникага бўйин соҳасида катталиги 1,5х 2 смли пульсацияланувчи ҳосила борлигига шикоят қилиб келди. Анамнездан: 2 ой илгари бўйин соҳасидан ўк-отар қуролдан жароҳат олган ва шундан сўнг бўйин соҳасида шиш пайдо булган. Аускультация қилинганда: шиш устидан систолик шовқин эшитилади.

Сизнинг тахминий ташхисингиз, текширув режаси ва даво тактикаси

№	Жавоблар	Макс. балл	Тўлиқ жавоб	Қониқарсиз жавоб
1	Травматик артериал аневризма			
2	Бўйин артерияси шикастланишидан кейинги ҳолат			
3	УТТ, ангиография			
4	Клиник - биохимик текширув			
5	Бўйин артерияси деворини протезлаш			

№	Баҳо	аъло	яхши	қониқарли	қониқарсиз	ёмон
	Ўзлаштириш %	100%-86%	85%-71%	70-55%	54%-37%	36% ва паст
3	Ситуацион топшириқлар ва тестлар					

4. Амалий қисм

Оёқ ва қўл ишемик синдромини аниқлаш, функционал кузатмаларни бажариш, ангиограммаларни ўқиш.

Қўл ва оёқ оғриқли ишемия синдромининг белгиларини аниқлаш

№	Қадамлар	Бажармаслик (0 балл)	Бажариш (10 балл)
1	Томирларда пульсацияни аниқлаш		
2	Қўл ва оёқни пайпаслаш		
3	Қўл ва оёқ томирларини аускультация қилиш		
4	Функционал кузатмаларни бажариш		
5	Савельев бўйича ишемия даражасини аниқлаш		
6	Ангиограммани ўқиш		
	Жами:		

Троянов- Трендленбург синамаси

Кўрсатма: Вена қон томирларини варикоз касаллигида остиал клапанларни етишмовчилигида кузатилади.

Керакли асбоб-ускуналар: эластик жгут. Беморни ҳолати горизонтал.

Талабага топшириқ: вена қон томир касалликларида функционал синамаларни қилишга кўрсатма, керакли асбоб-ускуналар, тайёрлаш усуллари ва тушунтириб бериш. Касалликни белгиларини айтиб беринг ва қандай қўшимча текширувлар қилиш мумкин.

Ўқитувчининг ахбороти: Талабани билимини ва кўникмасини кадамма-кадам, алоҳида баҳолаш.

№	Қадамлар	Бажарилмаган (балл)	Тўлиқ нотўғри бажарилган (10 балл)
1.	Беморни текширувига тайёрлаш.		
2.	Беморни горизонтал ҳолатда кушеткага ётқизиш.		
3.	Касалланган оёқни бемор ётган пайтида кўтарилади ваюзаки веналар қон бўшатилади.		
4.	Сонни юқори қисмига резинали жгут қўйилади.		
5.	Бемор турғазилади ва бир-икки дақиқадан сўнг жгут ечилади		
6.	Тез орада веналар юқоридан пастка қараб қон билан тўлишса- бу мусбат натижа, яъни остеал клапан етишмовчилиги бор.		
7.	Жгут ечилмасдан вена томирлари пастдан юқорига қараб қон билан тўлса- бу манфий натижа деб ҳисобланади.		
8	Ректорманоскопия ташхис қўйиш учун кўрсатма бўлса қилинади. Биопсия, мазок, шилиқда из қолдириш ва таҳлиллар қилинади.		
	Жами:		

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Тингловчи мустақил ишни муайян модулни хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб тайёрлаши тавсия этилади:

- меъёрий ҳужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

Мустақил таълим мавзулари:

1. Ўқув жараёнининг ташкил этишда илғор инновацион таълим технологияларини қўллаш.
2. Болония декларацияси ва тамойиллари.
3. SWOT таҳлилди усули тўқ-рисида информация.
4. ECTS-кредит баллар тизими.
5. Технологик ёндашув таълим соҳасида қандай имкониятлар яратади?
6. Интерактив ўқитишнинг методларини айтинг ва уларнинг ўқитиш афзалликлари.
7. Инновация тиббиёт соҳасида ва ўқиш жараёнда қандай татбиқ қилинади?
8. Болония жараёнининг асосий вазифалари?
9. Жаҳон педагогик технологияларни қандай турлари бор?
10. PRES усулини келиб чиқиш тарихи?
11. Педагогиканинг илмий-тадқиқот методлари.
12. Замонавий педагогик технологиялар орқали мутахассислик фанларини ўқитишни лойиҳалаш усулининг ахамияти.
13. АҚШ соғлиқни сақлаш тизими.
14. Германия таълим тизими.
15. Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими.

VII. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглизтилидаги шарҳи
ECTS-	кредит балларни йиғиш ва ўтказиш Европа тизими	European Credit Transfer and Accumulation System
Барқарорлик –	доимий, мустаҳкам амал қилувчи ҳолатга эришиш, шунингдек, ушбу ҳолатнинг доимийлиги, мустаҳкамлигини ифодаловчи педагогик тушунчалар.	Permanent, independent position, strong position in the teaching system
Билимсиз	билим ва маълумотга эга бўлмаган ўқимаган шахс.	Fellow with knowledge and information
Билиш	таълим жараёнида ўқувчи ва тингловчиларга тақдим этилган ўқув материалнинг ўзлаштирилганлик даражаси; 2) борлиқ ва унинг объектив қонуниятларни ўрганиш, ўзлаштириш, эгаллаш.	1) Level of learning the given material 2) objective control of student information
Билим, кўникма ва малакаларни мустаҳкамлаш – ўқитувчининг ўқув –	–ва тингловчиларнинг табиат, жамият, фан-техника ютуқлари ҳақида ҳосил қилган маълумотлари. Ўқувчи ёки тингловчиларга тақдим этиладиган назарий маълумот.	Information about population, science and environment. Teacher and student cooperation work
Билимдон	катта назарий маълумотга эга бўлган ўқимишли, илмли, билимли шахс.	People with deep knowledge in current direction
Билиш компоненти–	бошқаларни ва ўз-ўзини билишга қаратилган психик жараёнлар: сезги, идрок, тасаввур, хотира, тафаккур, хаёл ва ҳ.к.	Recognition of people , self recognition
Илғор технологиялар	Техник янгиликлар	Technik new devices

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Махсус адабиётлар

1. Phung TL, Oble DA, Jia W, Benjamin LE, Mihm MC Jr, Nelson JS. Can the wound healing response of human skin be modulated after laser treatment and the effects of exposure extended? Implications on the combined use of the pulsed dye laser and a topical angiogenesis inhibitor for treatment of port wine stain birthmarks. *Lasers Surg Med.* Jan 2008;40(1):1-5. [Medline].
2. Sánchez Carpintero I, Mihm MC, Waner M. Laser and intense pulsed light in the treatment of infantile haemangiomas and vascular malformations. *An Sist Sanit Navar.* 2004;27 Suppl 1:103-15.
3. Pence B, Aybey B, Ergenekon G. Outcomes of 532 nm frequency-doubled Nd:YAG laser use in the treatment of port-wine stains. *Dermatol Surg.* May 2005;31(5):509-17. [Medline].
4. Li DN, Gold MH, Sun ZS, Tang AR, Wang HB, Sheng-Kang L. Treatment of infantile hemangioma with optimal pulse technology. *J Cosmet Laser Ther.* 2010 Jun;12(3):145-50.
5. Saafan AM, Salah MM. Using pulsed dual-wavelength 595 and 1064 nm is more effective in the management of hemangiomas. *J Drugs Dermatol.* 2010 Apr;9(4):310-4.
6. Liao M, Zhao J, Chen S, Wei Q, Yin G, Liu Q. Research on laser and photodynamic therapy of skin hemangioma model-comb. *Zhongguo Xiu Fu Chong Jian Wai Ke Za Zhi.* 2008 Dec;22(12):1437-40. Chinese.
7. Greve B, Raulin C. Laser therapy for vascular lesions. *Hautarzt.* 2006 Jun;57(6):537-48; quiz 549. German.
8. Soucek P, Soucková I. [Photodynamic therapy with verteporfin: from neovascularization to hemangioma]. *Cesk Slov Oftalmol.* 2010 Jul;66(3):146-51.
9. Jeremic G, Brandt MG, Jordan K, Doyle PC, Yu E, Moore CC. Using photodynamic therapy as a neoadjuvant treatment in the surgical excision of nonmelanotic skin cancers: prospective study. *J Otolaryngol Head Neck Surg.* 2011 Feb;40 Suppl 1:S82-9.
10. Teaching In Your Office, 2nd Edition Available in: eBook Online , eBook Offline , eBook iPad
11. Theory and Practice of Teaching Medicine Available in: eBook Online , eBook Offline , eBook iPad
12. Methods for Teaching Medicine Available in: eBook Online , eBook Offline , eBook iPad
13. Teaching in the Hospital Available in: eBook Online , eBook Offline , eBook iPad
14. Mentoring in Academic Medicine Available in: eBook Online , eBook Offline , eBook iPad
15. Leadership Careers in Medical Education Available in: eBook Online , eBook Offline , eBook iPad
16. Teaching Clinical Reasoning Available in: ePub Online , ePub iPad , ePub Offline

Интернет ресурслар:

1. www.press-service.uz
2. www.gov.uz
3. www.lugat.uz, www.glossaiy.uz
4. www.uz
5. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz
6. <http://www.bank.uz/uz/publisIVdoc/>
7. www.press-uz.info
8. <http://www.uforum.uz/>
9. <http://www.assc.uz/>
10. <http://www.xabar.uz>
11. www.ziyonet.uz
12. www.edu.uz